

Tanzimat Sonrasında Katil Davaları, Cinayet Suçlusu Kadınlar ve Af Mekanizması¹ *Murder Cases, Female Offenders and the Amnesty Mechanism after the Tanzimat*

Melike KARABACAK YILMAZ

Asist. Prof., Artvin Çoruh University, Department of History, Artvin, Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye
Orcid: 0000-0001-6589-0831 , e-posta: melik_e_karabacak@artvin.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Yılmaz-Karabacak, M. (2024). Murder Cases, Female Offenders and the Amnesty Mechanism after the Tanzimat. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 65, 120-134.

Yılmaz-Karabacak, M. (2024). Tanzimat Sonrasında Katil Davaları, Cinayet Suçlusu Kadınlar ve Af Mekanizması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65, 120-134.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 12 Temmuz/2024

Accepted/Kabul Tarihi: 1 Eylül/2024

Published/Yayın Tarihi: 30 September/Eylül 2024

Pub Date Season/Yayın Sezonu: September/Eylül

Issue/Sayı: 65 **Pages/Sayfa:** 120-134.

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Melike KARABACAK YILMAZ).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

¹ Bu çalışma yazarın Osmanlı Modernleşmesinde Kadın ve Suç isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

19.yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği islahatlardan biri ceza hukuku alanındadır. 1840, 1851 ve 1858 yıllarında birbiri ardına ceza kanunları hazırlanmıştır. Bu kanunlarla eş zamanlı kurulan meclisler ve nizamiye mahkemeleri ceza davalarının görülüp karara bağlanacağı organlar haline gelmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan katl davalarının hem şahıs hem de kamu hukukuyla ilgili olması bu davalarda şer'î ve nizami mahkemelerin aynı zamanda işlev görmelerini beraberinde getirmiştir. Osmanlı ceza hukukunun düalist yapısı bu aşamada devreye girmiştir. Bu mahkemelerin aynı davaları kendi usul kanunlarına göre görmeleri iki mahkemeden farklı sonuçların çıkmasını beraberinde getirebiliyordu. Bu çalışmada cinayet suçlusu kadınların şer'î ve nizami mahkemelerde görülen davaları incelenerek, bahsi geçen düalist yapının ne gibi sonuçlar doğurduğu incelemeye alınmıştır. Kadınların cezalandırmasında toplumsal cinsiyetlerinin bir üstünlük ya da dezavantaj yaratıp yaratmadığı çalışmanın problemlerinden birisidir. Kısas ya da idam cezasına mahkûm edilen kadınların cezalarının hangi şartlarda affedildiği ya da hafifletildiği, bu düalist yapının idam mahkûmları için ne anlama geldiği de çalışmamız içerisinde konu edilen hususlardandır. Çalışmanın ana kaynağını Osmanlı Arşiv'inden temin edilen belgeler oluşturmaktadır. Bu kapsamda, dönemin hukuk literatürü ile güncel akademik çalışmalarının da değerlendirilmesi ile konunun analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı hukuku, kadın suçlular, kısas, idam, af, katl davaları.

Abstract

In the 19th century, one of the reforms carried out by the Ottoman Empire was in the field of criminal law. In 1840, 1851 and 1858, penal codes were drafted one after the other. Simultaneously with these laws, councils and regular courts were established to hear and adjudicate criminal cases. The fact that the murder cases, which are the subject of this study, are related to both personal and public law has brought about the functioning of the sharia and regular courts at the same time in these cases. The dualist structure of Ottoman criminal law came into play at this stage. The fact that these courts would hear the same cases according to their own procedural laws could lead to different outcomes from the two courts. This study analyzes the cases of women guilty of murder in the sharia and regular courts and examines the consequences of this dualistic structure. One of the problems of the study is whether gender creates an advantage or disadvantage in the punishment of women. The conditions under which the sentences of women sentenced to retribution or capital punishment were pardoned or commuted and what this dualistic structure meant for death row inmates are also among the issues discussed in this study. The main sources of the study are the documents obtained from the Ottoman Archives. In this context, it has been tried to analyze the issue by evaluating the legal literature of the period and current academic studies.

Keywords

Ottoman law, female offenders, retaliation, death penalty, amnesty, murder trials.

Giriş

İslam hukukunda ölüm cezasını gerektiren suçların başında kasten adam öldürme gelir. Kuran'da ve hadislerde yaşam hakkının kutsallığına işaret edilerek bu suçun ağır uhrevi müeyyidesi yanında dünyada da ölüm cezasıyla karşılık göreceği belirtilmiştir. Fıkıh doktrininde kasten öldürme suçlarında hem kamu hem de şahıs haklarının ihlal edildiği belirtilip ikincisindeki ihlalin daha baskın olduğu kabul edilmiştir. Kasten adam öldürmede sanığa kısas cezası verilebilmesi için suç unsurlarının mevcudiyetinde ve suçun sübutunda hiçbir şüphenin bulunmaması ve kesinliğin infaz aşamasına kadar devam etmesi gerektiği kabul edilmiştir. Suçun sabit olmasının temel ilkelerinden biri zanlının suçunu ikrar etmesidir. Aksi takdirde ise davacılar dört görgü tanığını mahkemeye getirmek zorundadırlar (Maşalı, 2011, s. 41-42).

Kasten öldürme (katli-i amd), katli meşru olmayan bir insanı alet-i cerihadan biri ile kasten öldürmek şeklinde tanımlanır. Hanefi mezhebi alet-i cerihayı bir silah veya silah benzeri olup uzuvları kesmeye yarayan bir şey olarak kabul eder. Bu sebeple bilenmemiş bir taş, bir sopa ya da alelade öldürmeye yarar aletlerle katletmeyi amden katile dâhil etmez (Schact, 1977, s. 447-448). Kasten öldürme sonucu kısasa tâbi tutulacak kişinin İslam hukukuna göre cinayeti ne şekilde gerçekleştirmiş olursa olsun kılıçla kafa kesmek suretiyle öldürülmesi gerekir. Bu esas, genişleyen coğrafya ile diğer kültürlerle etkileşim sonucunda bazı farklılıklara uğramış, kısas cezasında ve irtidat suçunda kılıçla kafa kesilmesi devam ettiği gibi idam gerektiren durumlarda kafa kesmek veya asılmak şeklinde uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde klasik dönem uygulamalarında bedene yönelik pek çok ceza yerine para cezasının tercih edildiği bilinmektedir. Ancak siyaseten katli ve kısasın infazı kafa kesme, boğma ve asma şeklinde icra edilmiştir (Mumcu, 2007, s. 102-103).

Katli-i amd kısası gerektirse de maktulün veresiye suçluyu meccanen veya diyete karşılık affettikleri takdirde kısas cezası sakıt olur (Ömer Hilmi, 1301, s.7). Bu durumda faile ayrıca bir tâzir cezasının verilip verilmeyeceği fıkıhçılar arasında tartışma konusu olmuştur. Klasik dönem Osmanlı uygulamalarına bakıldığında kısas cezasından affedilenlere dayak, hapis, sürgün gibi tâzir cezalarının tatbik edildiği görülür. Şer'î muhakemede davacının iddiasını ispat edememesi, faili meccanen veya diyet karşılığı affetmesi durumunda ortadan kalkan kısas cezasına karşılık Osmanlı sultanının onayı ile siyaseten katli cezası verilebildiği görülmüştür. Bu daha çok öldürme suçunu alışkanlık haline getiren şahıslar için söz konusu olmuş (Koç, 2019, s.278), nizam-ı memleket ve reayayı korumak için cezası idamı gerektirmeyecek suçlarda dahi padişahın emri ile siyaseten katli icra edilmiştir (Erdoğan, 2019, s.354). 18.yüzyıla kadar ölüm cezası dünyanın hemen her yerinde en ağır cezalandırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Klasik dönem Osmanlı uygulamasında görülmektedir ki padişahın başka sultanın kulları olarak kabul edilen sadrazam, vezir ve eyaletlerde valilik görevi yapan vezirlerin idam etme yetkisi bulunuyordu. Bu yöneticilerin ulema hakkında idam kararı vermeleri söz konusu değilse de kendilerine bağlı diğer görevliler hakkında bu kararı vermeleri mümkündür (Heyd, 1973, s. 262).

Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'nun başında Osmanlı Devleti'nin yüz elli senedir yaşadığı felaketler ve başka pek çok nedenle şeriata ve kanunlara uygun bir idare yürütülmediği için eski kuvvetini kaybedip fakirliğe düştüğü belirtilmiş, devletin ve memleketin idaresi için bazı yeni kanunlar konulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu şekilde hem şer'î hukuktan vazgeçmenin mümkün olmayacağı ifade ediliyor hem de yeni kanunlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş oluyordu. Bu kanunlar can güvenliği, ırz, namus ve mülkiyetin korunması, vergi miktarları ve askerlik süresinin belirlenmesi konularını kapsamıştır (Abadan, 2012, s. 82-84).

Hatt-ı Hümayûn'a göre davaları şer'î mahkeme huzurunda görülmeden hiç kimse hakkında gizli ya da açık idam veya zehirleme kararı verilemeyecekti. Suç işlemiş kişinin malı devlet tarafından müsadere edilemeyecek böylece suçun mirasçılara intikali ortadan kalkmış olacaktı. Koruma altına alınan can, ırz, namus ve mal güvenliği hakkında Osmanlı'nın bütün Müslüman ve diğer dinî cemaatlerine eşit davranılması şeriata bir gerekliliği olarak ifade edilmişti. Hatt-ı Hümayûn'da şer'î kanuna aykırı hareket eden ulemeden veya vüzeradan kim olursa olsun rütbe, hatır ve gönüle bakılmaksızın hak ettiği cezaya çarptırılması için gerekli bir ceza kanunnamesi yapılacağı ilan edilmiştir (Düstur, 1289, s. 4-7). Bu vaatleri hayata geçirmenin gereği olarak yeni bir ceza sistemi oluşturmak amacıyla 1840, 1851 ve 1858 yıllarında birbiri ardına ceza kanunları hazırlanmıştır.

Kanunların çıkarılması ile eşzamanlı olarak bunları uygulamak amacıyla hukuki-idari meclisler kurulmuştur. 1860'larda oluşturulan nizamiye mahkemelerinin temelini oluşturacak olan bu meclisler ceza kanunlarını uygulama yetkisine sahip olacaklardır (Aykut, 2017, s. 10). İslam hukuku prensiplerine göre işlev gören şer'î mahkemelerin daha az prosedür içeren yapısına karşılık nizami mahkemeler kaza meclisinde başlayıp Dersaadet'te nihayete eren uzun bir yargılama sürecini, davanın tarafları dışında müdde-i umuminin de devreye girdiği, tekrar eden sorgulama, kanıt ve tanıklıkların göz önünde bulundurulduğu, 19. yüzyılın özellikle son çeyreğinde kullanılmaya başlanan adli tıp enstrümanlarının dahil edildiği çok katmanlı bir süreci ihtiva ediyordu (Bingöl, 2004; Ekinci, 2010; Demirel, 2010; Rubin, 2006).

Cinayet kelimesine etimolojik olarak bakıldığında Arapça kökenli olduğu ve günümüzde kullanılandan daha geniş manada "suç, cürüm ya da günah" anlamlarını kapsadığı görülür. İslam fıkıhında ve Osmanlıca yazında da cinayet teriminin cana, vücut bütünlüğüne ve mal varlığına yönelik bütün suçları kapsayan geniş anlamda kullanıldığı görülür. Kelime günümüzde anlam daralması yaşayarak sadece öldürme fiilini tanımlamak noktasında kullanılmaktadır (Doğan, 2022, s. XLVI). Bu çalışmada insan öldürme eylemi İslam fıkıhında ve Osmanlı kanun metinlerinde kullanılan katil terimiyle anılmak istenmiş, cinayet kelimesinin kullanıldığı yerde de günümüzdeki dar anlamına işaret edilmiştir.

Çalışmada Tanzimat sonrası yürürlüğe konulan ceza kanunlarında adam öldürme suçuna yönelik düzenlemeler ve yaptırımlar incelemeye alınmış, şahıs ve kamu hukukunu ihtiva eden bu alanın şer'î ve nizami hukuk açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Cinayet suçlusu kadınların ele alınarak Osmanlı ceza hukukunun dualist yapısı incelemeye çalışılırken cezalandırmada cinsiyete yönelik ayrımların ya da kayırmacılığın varlığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Yine bu çerçevede ölüm

cezasına mahkûm edilen kadınların İslam hukuku ve nizami kanunlar çerçevesinde hangi şartlarda bu cezadan affedilebildikleri açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada Osmanlı Arşiv belgeleri ana kaynak olarak kullanılmış, konuyla ilgili güncel literatür de takip edilerek dönemin suç, ceza ve af mekanizmasına dair bir analizi sunulmaya çalışılmıştır.

1. Tanzimat Sonrası Ceza Kanunlarında Katil Suçları

19.yüzyıl boyunca Osmanlı yargı sistemi kanunların kodifiye edilmesi, standartlaştırılması ve hiyerarşik bir mahkeme yapısının kurulması aracılığıyla somutlaşan kapsamlı bir dönüşüm geçirmiştir.1840 Ceza Kanunu'nda katil davalarının hem meşveret meclisinde hem de şer'î mahkemede görüleceği ifade edilmiştir. Şer'î hukuka göre muhakeme sonucunda ölenin mirasçıları tarafından suçlunun kisasının talep edilmesi, meccanen affedilmesi ya da diyet üzerine sulh yapılması ile dava tamamlanmış oluyordu. 1840 Kanunu bunun dışında sultanın tâzir yetkisini kullanarak ayrıca bir ceza verileceğini açıkça göstermiştir (Bingöl, 2004, s. 60-61). Katil davalarının şahıs hukukunu ilgilendiren kısmının şer'î mahkemelerde görüşülmesine ilaveten zanlının kanunen de muhakeme edilmesi zorunluluğu bu madde ile bir prensip haline gelmiştir. 1840 sonrasına ait pek çok davada bu esasa uygun hareket edildiği, zanlıların davanın şer'î yönünden beraat etseler de kanunen hapse konuldukları görülür (Karabacak, 2015, s. 26).

Kanunun birinci maddesinde adam öldürme suçuna cüret edenlerin her kim olursa olsun, şeran ve kanunen gereken soruşturma ve incelemelerin defalarca yapılması sonucu suçu sabit bulunup mahkemece karara bağlanmadan cezalandırılmayacağı ifade edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü maddelerde adam öldürme davalarının hem memleket meclislerinde hem de şer'î mahkemede görülüp buralarda alınan kararların Dersaadet'e ve fetvahaneye gönderilmesi şartı konmuştur (Akgündüz, 1986, s. 816). 1851 Kanunu 1840'taki ilkeleri temel olarak benimsemiştir. Öldürme suçlarında şeran ve kanunen gerekli soruşturma ve incelemeler yapıldıktan sonra kısas talep olunmaz da verese suçluyu affeder ya da diyetle anlaşılırsa suçlunun tâziren cezalandırılacağı burada da ifade edilmiştir (Akgündüz, 1986, s. 822-823). Tâzir cezası olarak belirlenen 1 ile 5 sene arası kürek cezası daha sonra yapılan düzenleme ile 5 ila 15 sene olarak revize edilmiştir. 1851 Kanunu'nun 15. maddesinde kadın kâtilin cezalandırılmasında erkek ile eşit tutulacağı da yine şer'î hukuka referansla ifade edilmiştir (Ahmet Lütfi, 1304, s. 156-158). Döneme ait mahkeme kararları incelendiğinde öldürme suçlarında genelde kadınlara verilen cezanın alt sınır olan 5 sene hapis olduğu görülür (Karabacak, 1015, s. 74).

1820 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan uyarlanarak hazırlanan 1858 Ceza Kânunnâme-i Hümâyûnu kendinden önceki Tanzimat kanunnamelerinden farklı olarak ikinci bölümde yer alan "Eşhas Hakkında Vuku Bulan Suçlar" başlığını fark edilir biçimde genişletmiştir. Kanunnamenin birinci ve üçüncü bapları kamu hukukunu ilgilendiren suçları içermektedir. Kamu hukuku alanına giren suçların siyasi otorite tarafından cezalandırılması şer'î hukuk tarafından da benimsenen prensiptir. Bu sebeple söz konusu bölümlerin Fransız Ceza Kanunu'ndan uyarlanması bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak şeriat açısından şahıslar arasında özel hukukun alanına girdiği kabul edilen adam öldürme, yaralama ve had suçlarından oluşan ikinci bölümdeki suçlar için teoride şer'an cezalandırılması gerektiği halde siyasi otoritenin yetkisinde olan çeşitli tâzir cezaları düzenlenmiştir. Kanunname mukaddimesinin ilk maddesinde şahıslara karşı işlenen suçların da kamu düzenini ihlal ettiği ölçüde devletin kontrolünde olması gerektiği ifade edilmiştir. Hem kamuya hem de şahsa karşı işlenen suçlar düzenlenirken hiçbir şekilde şer'î hukuktan kaynaklanan şahıs hukukuna zarar verilmeyeceği açıklığa kavuşturulmuştur. Kanunname ile adam öldürme ve yaralama suçlarının şer'an cezalandırılmasının mümkün olmadığı durumlarda da kanunen idam, siyaseten katil, hapis, kürek gibi yöntemlerle suçluyu tâziren cezalandırmanın yolu açılmak istenmiştir. Siyasi otoritenin kamu düzenini sağlamak için tâzir yetkisini kullanması hatta kimi zaman bu yetkiyi aşması, yukarıda da bahsedildiği gibi, erken modern dönem Osmanlı kanunnamelerinden beri görülen bir gelenektir. Mukaddimede kanun koyucu tarafından yapılan bu açıklama 1858 Kanunnamesi'nin Fransız Ceza Kanunu'ndan uyarlanmasından sebep "geleneksel şeriat-kanun dengesini bozmayarak oluşturduğu bir metin olarak pazarlama ve meşrulaştırma girişiminin ötesinde bir özgüvene sahip olduğunu" göstermektedir. Başka bir ifadeyle bu açıklamayı şer'î hukukun hilafına ortaya çıkan sınır aşımı iddialarına karşılık geliştirilmiş bir retorikten ziyade asırlardır devam eden bir hukuki pratiğin devletçi-merkeziyetçi bir özgüvenle savunulması olarak okumak daha isabetli olacaktır (Onaran, 2023, s. 224-226). Böylelikle 1858 Ceza Kanunu kendinden önceki ceza kanunlarında bahsi geçen şahsa karşı suçların tanımlarını genişletmiş, davaların kamu hukuku ve şahıs hukuku yönlerinin nizamen ve şer'an görüleceğinin bir kere daha altını çizmiştir.

1858 Kanunu'nun 168 ilâ 192. maddeleri şahıslar hakkında ortaya çıkan cinayet ve cünhayı cezalandırmayı içerir. Kanunda katil, silah, zehir ya da başka bir yolla bir şahsı öldürmek olarak tanımlanırken kanuni cezasının idam olduğu belirtilen taammüden katil ise fiilin önceden tasarlanıp kararlaştırılması ilkesine bağlanmıştır. 170.maddede taammüden katilin cezasının kanunen idam olduğu belirtilmiş takip eden maddede davanın şahıs hukukunun şer'î hukuka göre görüleceği açık şekilde beyan edilmiştir. 171. maddede kanun hükmü şahıs haklarını düşüremeyeceğinden maktulun veresesinin davası üzerine şahıs hakları davasının şer'î mahkemede görüleceği ifade edilmiştir. 172. madde kısas ya da idam cezasından affolunanların müebbet ya da 15 seneden az olmamak şartıyla muvakkaten küreğe konacağına işaret eder (Akgündüz, 1986, s. 861). Bu maddede belirtilen kısıstan af ancak maktulün veresesinin şer'î mahkemede beyanıyla mümkündür. İdamdan af ise nizamiye mahkemesi tarafından verilen ölüm cezasının sultan tarafından affedilmesi ya da hafifletilmesi anlamına gelir. Sultanın af yetkisi ise 47. madde ile düzenlenmiştir (Akgündüz, 1986, s. 841). İdam cezasının küreğe çevrilmesinin ve diğer cezaların hafifletilmesinin ancak padişah iradesine bağlı olduğu belirtilir. Şer'an kısasa ve kanunen idama mahkûm olmadığı halde bir suçlunun ölüm cezasıyla cezalandırılması ise 173. maddede konu edilmiştir (Akgündüz, 1986, s. 861). Yine "Şahsa Karşı İşlenen Suçlar" başlığında yer alan bu madde siyaseten katil bahsini ele alır ve cinayet suçlarını alışkanlık haline getirenlerin, bu esnada işkence ve gaddarca fiiller icra edenlerin suçlarının tahakkuk ve taayyün etmesi halinde katledileceklerini belirtir.

Bu ikili sistem aynı dava üzerine yargılama prensipleri farklı olan iki ayrı mahkemenin verdiği kararın birbirinden farklı olması gibi sonuçlar doğurabilmiştir. Nizamiye mahkemesi bir kâtili ölümden daha az bir cezaya çarptırdığı halde varislerin başvurusu

üzerine gerçekleşen şer'î mahkemede kısas kararına varıldığında kısas infaz edilecektir (Bucknill ve Utidjian, 1913, s. 127). Dönemin hukukçularından Halil Rifat da kâtilin cinayeti tasarlayarak gerçekleştirdiği kanunen sabit bulunmasa da maktulün varislerinin iddialarını şer'î mahkemede ispat etmeleri üzerine talep ettikleri takdirde kısas hükmünün icra edilmesi gerektiğini ifade eder (Kılıç ve Yıldırım, 2021, s. 204). Şer'î mahkemede varisler diyet üzerine anlaşıp da nizami mahkemede katlin taammüden gerçekleştiği sabit görülürse bu durumda 170. madde gereğince kâtilin idamı gerektiği halde, genelde görüldüğü üzere, 172. madde hükmünce padişah tarafından ceza hafifletilmiştir (Bucknill ve Utidjian, 1913, s. 127).

1840 Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile başlayan süreçte taşrada yaşanan sorunlara dair merkezden ikaz yazıları gönderildiği görülür. Katil davalarının sadece şer'î mahkeme huzurunda görülmesi suçluların olayı inkâr edip üzerine de yemin vererek kolayca cezadan kurtulmalarını sağlayabiliyordu. Bu da beraberinde önemli sorunlar getiriyor katil gibi ağır suçların sayısında artışa neden oluyordu. Bundan dolayı suçluların kanun üzerine nizam mahkemeleri görüldükten sonra konuya dair mazbatanın mutlaka merkeze gönderilmesi emrediliyordu (Karabacak, 2015, s. 56-57). Kısastan affolunan suçluların salıverilmesi durumunda yöneticiler şiddetle uyarılıp davanın kanuni kısmının tamamlanmasına çağırıyorlardı (Karabacak, 2015, s. 72, 82-82).

1858 sonrasında da şahıslara karşı işlenen cinayet davalarında davanın şer'î mahkemede görülüp sadece buna dair ilamın gönderilmesi üzerine yaşanan sorunlar devam edecektir. Bu durum üzerine 25 Ocak 1861 tarihli tezkere ile cinayet davalarında izlenmesi gereken prosedür bir kere daha hatırlatılmıştır. Buna göre herhangi bir töhmet ya da cinayetten dolayı mahkemeye çıkarılan şahsın ilk aşamada sorgulaması yapıp dava ile ilgili her türlü delil toplanacak, lehte ve aleyhte şahitler usulüne uygun olarak yemin ettirilip dinlenecek, kanunen gerekli soruşturma ve araştırma yapıp kayıt ve zapta geçilecektir. Katil davalarında kurbanın mirasçıları kısas, diyet gibi şahsi hak talebinde bulunacak olurlarsa davanın bu yönü şer'î murafaaya havale olunacak ve ilam metni ile hazırlanan dosya Dersaadet'e gönderilecektir. Şu halde davanın nizami yönüyle şer'î yönü iki ayrı usul çerçevesinde yürütülmüş ve bunlar birbirine karıştırılmamış olacaktır. Kasten adam öldürenlerin kısasına dair şer'î mahkeme tarafından hazırlanan ilam Bâb-ı Âlî'ye oradan da tetkik edilmek üzere fetvahaneye gönderilecektir. Fetvahaneden gelen ilamda kısasın usule uygun olduğu belirtilirse durum padişaha arz edilecek, kısasın icrası için padişah iradesi alınacak ve Divan-ı Hümayûn kaleminden bir ferman yazılarak kısas icra edilecektir (Akgündüz, 1986, s. 168-170).

Bu koşullar altında diyebiliriz ki Tanzimat sonrası yapılan kanunlaştırmalarla suçların cezalandırılmasında konunun kamu ve özel hukuka dair yönlerinin ayrı mahkemelerde görülmesi bu alanda dualist bir yapının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Cinayet suçlarında kâtilin ölümle cezalandırılmasının iki yolu bulunuyordu. Bunlardan biri şer'î mahkemeden çıkacak kısas kararı idi. Bu ancak maktulün varislerinin mahkemeye başvurması ve devamında kâtilin suçunu ikrar etmesi, etmediği takdirde davacıların görgü tanıkları getirerek iddialarını kanıtlamaları ve mahkemeden kısas talebinde bulunmaları sonucunda çıkacak ölüm cezasıydı. Diğer ise cinayet vakasının nizami mahkemede görülüp yapılacak tahkikat sonucunda bu mahkemenin vereceği idam kararıydı.

2. .Cinayet Suçlusu Kadınlar ve Ölüm Cezası

İtalyan hukukçu C. Beccaria'nın 1764'te ilk baskısı yapılan Suçlar ve Cezalar Hakkında isimli çalışması idam konusuna yaklaşımıyla kısa sürede Avrupalı hukukçu, düşünür ve yöneticileri etkisine almıştır. Bazı çevrelerden eleştirilere muhatap olsa da kitap kısa sürede idam karşıtlarının manifestosu haline gelmiştir. 1860'lar ve 1870'lerde idam cezası tartışmaları Avrupa'da sadece entelektüeller arasında değil yüksek siyaset çevreleri arasında da cereyan etmiştir (Aykut, 2021, s. 121-123). Beccaria'nın ölüm cezasının kaldırılması hakkındaki fikirleri hemen uygulamaya geçmemişse de idam cezasının kaldırılması yönünde bir hareketin doğmasını sağlamıştır. 18. ve 20. yüzyıllar arasında Avrupa'da savaşlar ve siyasi atmosfer etkisiyle ölüm cezasının uygulanmasında bazı gelgitler yaşanmış, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde idam cezası kaldırılmıştır (Maşalı, 2007, s. 41).

Bahsi geçen kitap ancak 20. yüzyıl ortalarında Türkçeye çevrilmişse de Osmanlı hukukçularının bu eserden haberdar oldukları anlaşılmaktadır (Aykut, 2021, s. 126). Mekteb-i Hukuk-ı Temyiz azası Ali Şahbaz Efendi bir armağan olarak tanımladığı yaşam hakkının bir başkası tarafından alınmasının Allah'ın hikmetine aykırı olacağını belirtse de kısasın da nihayetinde ilahi bir emir olduğunu kabul ediyordu. İslam hukuku maktulün varislerine suçluyu affetme, diyet üzerine anlaşma alternatiflerini sunduğu için ki bu durumda kısas sakit olur, öldürme davalarında kısas talepleri az görülmekte, bu da Osmanlı'da Avrupa'dan farklı olarak bu konunun tartışılmasını anlamsız hale getirmekteydi (Aykut, 2021, s. 124). Zamanın bir diğer hukukçusu Mehmed Arif Bey, idam cezasını daha çok Osmanlı uygulamasındaki dualist yapı çerçevesinde ele almıştır. Mehmed Arif Bey, nizami mahkeme tarafından verilen idam kararının temyiz ve icra edilebilmesi için şer'î mahkemenin de kısas kararına hükmetmesi gerektiğini, bunun da hukuki açıdan problem doğurduğunu ileri sürmüştür. Kısas davasının şer'î mahkemede görülebilmesi için mirasçıların mahkemeye gidip davacı olduklarını beyan etmelerinin yanında davalarını takip etmeleri de gerekmektedir. Oysa pratikte davacı taraf şikâyetini yaptıktan sonra davasını takip etmiyor, yargılama sürüncemeye giriyor, buna bağlı olarak nizami mahkemenin verdiği karar da askıda kalıyordu (Kılıç, 2011, s. 39-43).

Darülfünun-ı Osmanî Hukuk Fakültesi muallimlerinden Kirkor Zöhrap, idam cezasının olası suçlulara ibret olmak gibi bir etkisinin hesap edilerek savunulduğunu ancak bu cezanın suçun failine hiçbir fayda kazandırmadığı gibi mahkûmdan gelecek tehlikenin müebbet hapisle de giderilebileceğini savunur. Kirkor Zöhrap, idamın suçları önleme noktasında çok zayıf bir cezalandırma yöntemi olduğunu düşünür (1325, s. 268). Yine dönemin hukukçularından Ahmet Ziya da Portekiz, Hollanda ve Romanya gibi bazı ülkelerde idam cezasının kaldırıldığını ancak insanlığın henüz bu cezadan vazgeçecek seviyeye ulaşmadığını belirtir. İnsanlığın idamdan daha etkili bir cezalandırmayı buluncaya kadar buna muhtaç olduğunu ifade eder (1338, s. 53). Mekteb-i Hukuk müdürü Abdülhalik Midhat, idamın 19. yüzyılda bazı istisnaları görülse de tarih boyunca her zaman başvuru bir cezalandırma olduğuna dikkat çeker. İdam cezasının katle bedel bir ceza olduğu için adil olduğunu, toplumda intikam

duygusunu önlediği ve insanlara ibret verdiği için meşru bir cezalandırma olduğunu düşünür. Telifisinin mümkün olmadığı yönündeki eleştirilere de hüküm kesinleşinceye kadar hatanın düzeltilmesinin mümkün olduğunu, ayrıca hüküm kesinleştikten sonra da af yolunun açık olduğunu söyleyerek itiraz eder (1325, s. 169-171).

Öyle anlaşılıyor ki katil davalarında şer'î hukukun gereği olan kısas ya da diyet uygulamaları tebaada adalet hissini yetiştirilmesinde önemli araçlar haline gelebiliyordu. Yargılamanın adil olarak gerçekleşmediği ve maktul yakınlarının haklarının teslim edilmediğine dair şüphelerin tebaa arasında yayılmasının asayişin bozulmasına ve adalet arayışının başka yönlere çekilmesine sebebiyet vermesinden çekiniliyordu. Bu özellikle Arap nüfusun bulunduğu bölgelerde bir sorun haline gelebiliyordu (Akgündüz, 2010, s. 104, 107).

30 Mayıs 1844'te Bağdat Valisi Necip Paşa, merkeze gönderdiği yazısında bir kadının kısası için gerekli iradenin gecikmesine dair mahzurları ifade etmeye çalışır. Olay Bağdat'ın Kanber Ali mahallesinden Yase isimli hatunun mahallenin sakinlerinden kasap Hüseyin'in 6 yaşındaki kızını kuyuya atarak öldürmesidir. Yase davacı Hüseyin ile şer'î murafaasında suçunu tav'an ikrar etmiş, maktulenin varisleri olan anne ve baba Yase'nin kısasını talep etmişlerdir. Mahkeme tarafından Yase'nin iyi hali de soruşturulmuş ama kadının uygunsuz takımından olduğu, hatta bu tür suçlara daha önce de teşebbüs ettiği ortaya çıkarılmıştır. Yase'nin henüz 1 yaşında bir oğlu vardır ve çocuğun babası onun bakımını sağlamak için aciz görünmektedir. Bağdat valisi, kısas dair iradenin gecikmesinden ötürü kurbanın varislerinin vali konağına gelip giderek infazın gerçekleşip hakkın yerini bulması için nümayişler yaptıklarını bildirir. Vali, mücazat-ı şer'iyenin icrasının bura ahali için ekstra önemli olduğunu altını çizmeye çalışır. Yöre halkının diğer yerlere kıyas olunmayacak derecede "fitnekâr ve fesat" olduğunu, birbirlerini katletme yolunda heveskâr olduklarını, kısasın icrasında geç kalınmasının onları bu tür davranışlara teşvik edeceğini ifade eder. Şer'î ilamda Yase'nin suçunu ikrar ettiği, ahali tarafından uygunsuz ve yaramaz taifeden olduğu, ceset üzerinde yapılan keşif ve muayenenin de Yase'nin Hamise'yi amden kuyuya atarak ölmesine sebep olduğuna işaret ettiğini ve kısasın gerektiği belirtilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], MVL, 58/1105).

Vidin sancağı Loma kazasında başka bir adamla evlenmek için kocası Todor'u zehir yedirmek ve husyesini sıkarak suretiyle katleden Mariye suçunu ikrar etmiştir. Maktulün veresi Mariye'yi meccanen affetmişlerdir. Mariye'nin cinayeti amden ve önceden tasarladığı ortadayken kanuna göre idamı gerekmektedir. Ancak Meclis-i Vâlâ, Mariye'nin henüz 18 yaşını ikmal etmediğini ve olayın geçtiği mahalde nisa taifesinin idamının görülmemiş (gayr-i mesbûk) olduğunu belirterek cezasının 15 sene hapse çevrilmesine karar verir. 4 Şubat 1874'te kararı onaylayan irade sadır olmuştur (BOA, İ. DA, 13/40). Geniş bir coğrafyada hâkimiyet sürmüş olan Osmanlı Devleti'nde kültürel farklılığın suç ve ceza anlayışına etkisi bağlamında bu iki örnek anlamlı görünmektedir.

Yine Arap nüfusun yaşadığı topraklarda gerçekleşen bir kadının idamına bu sefer hadd karar verilmiştir. Musul'un merkez dışı bir mahallinde gerçekleşen olayda Necla isimli hatun Seyid Ali bin Seyit Abdülfettah'ın soyuyla ilgili imada bulunup sonrasında da Hz. Peygamber'e lanet okumuştur. Kadının bu ifadesini işitenler derhal kadıya başvurup davacı olmuşlardır. Necla'nın bu ağır suçundan ötürü katledilmesi gerektiğine kadı mahkemesi hüküm vermiş, fetvahane de bu hükmü onaylamıştır. 18 Ağustos 1853 tarihli padişah iradesinde Necla "eşkiya" diye tanımlanmış, cezasının ertelenmeden hadd idam edilmesi gerektiği yazılmıştır (BOA, İ. MVL, 269/10322). Bu suçun had kapsamında yani Allah'a karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirildiği ve ayrıca nizami bir soruşturmaya ihtiyaç duyulmadığı anlaşılmaktadır.

Tanzimat sonrası ceza kanunlarının bir amacının yerel idarecilerin yetkilerini daraltmak olduğunu hatırladığımızda idam cezasının infazının mutlaka padişah iradesine bağlandığını belirtmemiz gerekir. 1858 Kanunu'nda idama çarptırılan mahkûmun padişah tuğralı fermanı gelip siyaset meydanında okunmadan idam edilemeyeceği, mahkûmun kimsesi olmadığı takdirde cesedin mensubu olduğu milletin adetlerine göre defnedileceği belirtilir. İdam ve teşhir cezalarının dini günler ve bayramlarda icra edilemeyeceği, idam kararına ait ilam özetinin suçlu İstanbul'da ise Bâb-ı Zabtiye kapısına ve taşrada ise hükümet konağı kapısına asılacağı bildirilir (Düstur, 1289, s. 540-541, 543). İdama dair fermanın siyaset meydanında okunması ile orada olan ahaliye ibret verilmek istenmiştir (Halil Rifat, 1312, s. 37-38).

İdam kararı mirasçılardan kısas talebine bağlı olarak ortaya çıktığı durumda padişah iradesinde veresinin kısastan affetmediği takdirde kararın infaz edileceği ifade edilir. Veresinin son anda kâtili affettiğine dair örnekler bu durumun özellikle belirtilmesinin bir nişanesi olarak değerlendirilebilir. Trabzon Vakıfkebir Kızılağaç köyünde Mehmet'in karısı Fatma'yı baltanın ağzı ile beş altı kez vurarak öldürdüğünü itiraf eden diğer karısı Bülbül'ün şer'î mahkemede kısası talep edilmiştir. 17 Şubat 1853 tarihli iradede verese kısastan affetmezse huzurlarında infaz edilmesi bildirilmiştir (BOA, İ. MVL, 285). Karahisar-ı Şarkî'nin Maden kazası Güllüce köyünden Emine kocası Habib'i balta ile üç kere kafasına vurarak amden cerh ve darp ettiğini şer'î mahkemede ikrar etmiştir. Varisler Emine'nin kısasını talep etmişlerdir. İdama dair ferman gelip de siyaset meydanında Emine'nin boğazına ip takıldığında hazır bulunan cümle verese merhamet ederek kadını affedip diyet de talep etmemişlerdir. İdamdan veresinin affıyla kurtulan kadın padişahın 23 Nisan 1847 tarihli iradesi ile 5 sene hapse konmuştur (BOA, İ. MVL, 108/2461). Benzer şekilde Priştine'de Halid'in kâtilisi Fatma kısas edileceği sırada verese meccanen affetmiş, 1858 Kanunu'nun 172. maddesi gereğince 15 sene hapsine karar verilmiştir (BOA, A. MKT. MVL, 142/25). Prizren meclisinin 10 Ocak 1866 tarihli mazbatasında Yakova'da kocası Rüstem'i katleden Leyla'nın idam fermanı geldikten sonra üvey oğlu Hüseyin'in kadını affettiği yazılmıştır. Bundan sonra Leyla küçük yaşta olan (sagir) vereseye düşen diyeti belirli taksitlerle ödeyecek ve kocasının mirasından mahrum kalacaktır. Leyla, hapis tarihi olan 17 Haziran 1863'ten itibaren 15 sene hapse mahkûm edilmiştir (BOA, MVL, 1029/12).

Katil suçlarında davanın şahıs hukuku kısmı eksik bırakıldığında kanuni soruşturma bitmiş olsa da dava tamamlanamıyordu. Saraybosna'nın Şeyh Müslühiddin Mahallesi sâkinelerinden Kâzime'nin altınlarını çalmak isteyen Hanife küçük Çerkes bıçağı ile kadını gerdanından yaralayıp ölümüne sebebiyet vermiştir. Daha sonra kocası Mustafa ve Şerif'in yardımıyla da kadının cesedini Milačka nehrine atmıştır. Meclis-i Vâlâ, cinayetin amden gerçekleştiğine hüküm vermişse de kanunen Hanife'nin idamı gerektiği

halde şer'î ilam eksik olduğu için işlemi tamamlayamamıştır. Davanın eksik kısmı mahallinde görülmüş ve verese kısas talebinde bulunmuştur. 23 Ocak 1858 tarihli irade ile veresenin vazgeçmediği takdirde Hanife'nin idamına, adamların da yedişer sene hapsine dair karar onaylanmıştır. 22 Nisan 1858 tarihli mazbatada ise veresenin son anda kâtileyi affettiği bilgisi verilmiş, Hanife sekiz sene hapse mahkûm edilmiştir (BOA, MVL, 224/88; İ. MVL, 387/16909; MVL, 885/53).

İdam cezasının şer'î hukuk prosedürünün bir şartı da varislerin hepsinin kısas talebinde mutabık olmalarıdır. Vereseden yalnız birinin kâtili affetmesi dahi kısası düşüreceğinden başka yerde yaşıyor olsa da kurbanın bütün varislerine ulaşılması gerekiyordu (Ömer Hilmi, 1301, s. 46). Pirizren sancağında 14 Haziran 1860 tarihinden beri hapis tutulan Fatma, Osman'ı piştov kurşunu ile öldürmüştür. Osman'ın verese olan karısı ve oğlu kısas talebinde bulunmuşlar, ancak idam fermanı geldikten sonra bir varisin daha olduğu anlaşılmıştır. Osman'ın başka bir köyde evli olan kızı Dudu, Fatma'yı kısıstan affedince Fatma 19 Şubat 1862 tarihinde kanunen 15 sene hapis cezasına çarptırılmıştır (BOA, MVL, 943/17). Bu davada kararın kesinleşmesinin yaklaşık iki sene sürdüğü anlaşılıyor. Şer'î hukukun bu ilkesi davaların uzun zaman sürünce kalmasına neden olabiliyordu. 14 Ağustos 1864'te Bolu sancağından gelen mazbatada Göynük kazasında Fatma, pişirdiği çorbaya sıçanotu katarak kayınvalidesini zehirlemek istediği halde üvey oğlu beş yaşındaki Mehmet'in ölümüne sebep olmuştur. Yapılan sorgulamalarda Fatma'nın suçu sabit bulunmuş ve 170. madde gereğince idamı gerektiği belirtilmiştir. Ancak şer'î dava nihayete ermemiştir. Çocuğun babası ve Fatma'nın kocası olan Hüseyin şer'î mahkemede talepte bulunmamıştır ancak Mehmet'in öz annesi başka bir mahalde bulunduğu ve fakirliğinden sebep vekil de tayin edemediği için şer'î dava yarım kalmıştır. Davanın şahıs hukuku tamamlanmadan idam cezası onaylanamazdı. Fatma aynı zamanda hamile olduğundan doğum sonrasında 15 sene hapis cezasına konacaktır (BOA, MVL, 686/39).

Mardin'in Mısreti köyünde Fernando'yu zehirleyerek öldüren Nuriye, başka bir adamın "kocanı öldür seni nikâhlayayım" demesi üzerine bu cinayeti işlediğini iddia etmiştir. Zehir kattığı helvadan kocasının küçük kardeşi de yemeye kalkınca buna engel olmuştur. Fernando'nun bu küçük kardeşi ve diğer biraderi verese olarak davayı şer'î mahkemeye bildirmişlerdir. Helva adli inceleme için gönderildiğinde içinde zehir olduğu anlaşılmıştır. Nuriye ilk sorgusunda suçunu ikrar ettiği halde ikinci seferde inkâr yolunu tutmuştur. Ancak ilk sorgusundaki itirafın şahitleri vardır ve helvada zehir olduğu adli tıp tarafından belgelenmiştir. Nuriye'nin kanunen idamı gerekmektedir birlikte şer'î murafaası gerçekleştirmediği için cezası kesinlik kazanamamıştır. Nuriye sekiz sene hapis yattıktan sonra Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye ceza kanununun 47. ve 172. maddelerine istinaden kadının cezasının 15 sene hapse çevrilmesine karar almış, bu karar 27 Kasım 1873 tarihli padişah iradesi ile onaylanmıştır (BOA, İ. DA, 12/465).

Öldürme suçlarında şer'î kararın nizami karar üzerinde hafifletici etkisine bir örnek olarak 1860 tarihli Meclis-i Vâlâ kararı bulunmaktadır. Sivas'ta kocası Osman'ı gece uykudayken yanına aldığı akrabalarından üç adamın yardımıyla boğarak öldüren Âlime ve yardımcıları suçlarını itiraf etmişlerdir. Yardımcıları kocasının kol ve ayaklarını tutarken Âlime husyesini sıkarak suretiyle Osman'ı öldürmüştür. Boğarak öldürme şer'an kısasa tabi tutulacak bir yöntem olmadığından şer'î mahkeme Âlime'nin Osman'ın diyeti olan 10 bin dirhemi taksitle varislerine ödemesine karar vermiştir. Cinayet nizami kanuna göre amden gerçekleştirildiği için Âlime'nin idamı gerektiği halde şer'î mahkemede diyet cezasına hüküm verildiği için idam cezası sakıt olmuş, Âlime'nin Ergani'de 15 sene hapsine karar verilmiştir (BOA, A. MKT. MVL, 132/65).

Öz kızı beş yaşındaki Fatma'yı küçük çakı ile boğazlayarak öldürdüğünü muhakemesinde ikrar eden Zehra'nın akıbeti de şer'î hukuka göre tayin edilmiştir. Zehra'nın amden işlediği bu suç kısası gerektirdiği halde maktul ile kâtil arasındaki usûl-fürû ilişkisi şer'î mahkeme kararını belirlemiştir. İslam hukukuna göre kısas uygulanabilmesi için maktulün kâtilin evlat ve ahfadından olmaması gerekir (Ömer Hilmi, s. 22). Mahkeme Zehra'nın Fatma'nın diyeti olan beş bin dirhem şer'iyi üç taksitle ödemesine ve mirasından men edilmesine hüküm vermiştir. Kanunname'nin 172. maddesinin kısıstan kurtulan kâtilin müebbet ya da on beş seneden az olmamak şartıyla kürek cezasına konulacağı belirtiltiği mazbata metnine yazılmıştır. Zehra'nın kadın olması sebebiyle teşhir edilmesinden ve küreğe konmasından sarfınazar ile on beş sene mahallinde hapsine dair Meclis-i Vâlâ karar almıştır. Hatta hapsedilmesi üzerinden beş sene geçtikten sonra maktulun de babası olan Zehra'nın kocası diğer çocukların perişan halde bulunmalarına, karısının beş sene yattığı sürede ıslah-ı nefis ettiğine işaret ederek padişahın merhameten af dilemiştir. Ancak padişah iradesinde Zehra'nın bu cinayeti kötülük ve hunharlıkla işlediğine dikkat çekilerek böyle durumlarda kalan hapis süresinin affedilemeyeceği cevabı verilmiştir (BOA, MVL, 615/24; İ. MVL, 556/24916). Bu vakalar göstermektedir ki adam öldürme suçlarında nizami mahkemeler şer'î hukukun şahıs haklarına dair izlediği prensiplere bağlı kalarak şahıs haklarını ihlal edecek bir karar vermekten uzak durmuşlardır.

Şer'î hukukun doğurduğu af mekanizması sayesinde kanunen idamı gereken çok sayıda hükümlü kısıstan kurtulmuşsa da kürek veya hapis cezasına mahkûm edilmişlerdir. Öte yandan şer'iyeye mahkemesine başvurulmadan sadece nizami mahkemede işlem yapıp idam kararının verildiği çok sayıda davanın da padişah iradesi ile idama bedel müebbet kürek cezasına çevrildiği bilinmektedir (Akgündüz, 2010, s. 95). Şer'î hukuka göre mirasçının suçluyu affetmesi ya da diyet üzerine sulh yapılması halinde idam cezasının ortaya çıkması önlenmiş oluyor fakat diğer yandan da Hanefi hukukunun katı kanıt ilkeleri mirasçıların iddialarını ispat etmelerini zorlaştırıyordu. Bu durum da daha önce nizamiye mahkemesi tarafından idam kararıyla sonuçlanan bir davanın şer'î mahkeme tarafından baltalanmasına sebep olabiliyordu (Aykut, 2017, s. 23). Konya vilayetinin 1879'daki adli ahvaline dair yazdığı raporda İngiliz konsolos Stewart adaletin uygulanmasında bu durumun arıza yarattığını iddia eder. Öldürme suçlarında kâtil ile mirasçılar arasında para üzerine sulh yapıp cezanın hapse çevrilmesi uygulamasından vazgeçilip katil fiilinin cezası olan idamın tatbik edilmesi gerektiğini ifade eder (Şaşmaz, 2002, s. 97).

Zehirleme yoluyla işlenen cinayetler Batılı toplumlarda olduğu gibi Osmanlı'da da daha fazla kadın failer tarafından gerçekleştirilmiştir. Zehirleme vakalarının genelde hane içinde vuku bulduğu, en çok da kadınların eşlerini etkisiz hale getirmek için bu cinayet aracını kullandıkları görülmektedir. Şiddete maruz kalan, yasak aşkına kavuşmak için çözüm arayan, zengin bir kocaya sahip olup da biran evvel kocasının mirasına erişmek muradında olan kadınlar bu yöntemi kullanarak cinayetler işlemişlerdir (Doğan, 2022, s. 259-262).

Zehirleyerek öldürmenin zehrin kurbanına ne şekilde verildiği noktasında farklı sonuçları olsa da Hanefi hukukuna göre cezası hiçbir durumda kısas değildir. Osmanlı kadıları bu konuda Al-Kasâni'nin görüşünü benimsemişlerdir. Bu yoruma göre bir kişi diğerine zehir yedirerek ölümüne sebep olursa ve eğer ki kurban bunu kendi iradesi ile yemiştir yeyeceğe zehir katanın bir sorumluluğu yoktur. Çünkü kurban bunu kendi iradesi ile yemiştir. Fakat yine de ağır bir ceza ile cezalandırılmalıdır. Fail kurbanına zehri kendi eliyle yedirmişse bu durumda diyet ile cezalandırılır (Imber, 1994, s. 211-213; 2004, s. 269-270). 1840 ve 1851 Ceza Kanunlarında zehirle adam öldürmenin ne şekilde cezalandırılacağına dair açıklama yoktur. Arşivdeki kayıtlar zehirleme davalarının şer'an görüldüğünü ve tâziren de suçluya hapis cezası verildiğini gösterir. 1858 Kanunu öncesine ait vakada kocası ve kayınvalidesini çorbaya sıçanotu katarak zehirleyen Emine'nin şer'iye mahkemesi tâziren cezalandırılmasına karar vermiş, Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye kadının cezasını 5 sene hapis olarak tayin etmiştir (BOA, İ. MVL, .113/2674). Hatta Emine, hapis tarihinden 4,5 sene geçmesi üzerine tahliye-i sebilini arz edecek ve padişah bu talebe olumlu cevap verecektir (BOA, İ. MVL., 211/6901).

1858 Ceza Kanunu ile zehirleyerek öldürme de önceden tasarlanmış suçlar kapsamına alınmış cezası da idam olarak tayin edilmiştir. Bundan önce kadın kâtillere verilen idam cezalarının ancak şer'î hukuk kapsamında görülen mahkemede şahıs hukuku kapsamında ortaya çıktığını gördük. Yani buraya kadar verilen idam kararları şer'an verilen kısas kararlardır. Zehirleme vakalarında İslam hukuku davacılar kısas hakkı tanımadığından zehirleme davalarında kadın kâtillere verilecek idam kararları bütünüyle kanunen verilmiş kararlar olacaktır. İzmit sancağı Kurudere divanı Duraklar köyünde zehirlenerek vefat eden Hüseyin'in veresei kâtilisi denilen karısı Fatma ile meclis-i şer'îde yüzleşmişlerdir. Fatma, kocasının kendisini darp etmesinden muzdarip olduğunu ve bir gün kendisini dağa kaldırıp öldüreceğinden korktuğunu, bundan kurtulmak için de pişirdiği çorbaya 50 paralık sıçanotu kattığını itiraf etmiştir. Kocası çorbayı kendi eliyle yediğinden Fatma'ya kısas düşmediği gibi verese diyet talebinde de bulunamazdı. Fetvahane ilamında Fatma'nın tâziren ağır hapis cezası ile cezalandırılması gerektiği yazılmıştır. Fatma'nın cinayeti önceden tasarladığı ortada olduğundan 170. madde gereğince ve emsaline de ibret olması için idam cezasına çarptırılır. İdamı dair irade tarihi 13 Ağustos 1862'dir (BOA, İ. MVL, 471/21305).

Zehirle öldürmenin şer'an kısasa tabii olmayacağı açık olsa da diyet ve miras konularının kesinliğe kavuşması için bu davaların mutlaka şer'iye mahkemesinde de görülmesi gerekiyordu. Çorum sancağı Karşıyaka köyünden Gülistan, kocası Ortakçioğlu Ali'yi zehirleyerek öldürmüştür. Gülistan bu cinayete kendisini "kocanı öldür seni alayım" diyen Kemter Hüseyin'in teşvik ettiğini, Döndü kadın ile kendisine zehir gönderdiğini iddia etmiştir. Döndü ve Hüseyin'in suçlamaları reddetmeleri üzerine Gülistan iddiasını kanıtlayamamıştır. Gülistan, ramazan günü iftar vaktinde bala karıştırdığı zehri dürüm yapıp kocasına yedirmiştir. Adamın dürümü yedikten sonra istifrağ ettiğini görenler olmuş, onlara karısının verdiği yemekten sonra böyle olduğunu söylemiştir. Gülistan zehirli balı koyduğu çanağı kırmışsa da bunun parçaları Tıbbiye Nezareti'ne gönderilmiş orada yapılan inceleme ile balda zehir olduğu da kesinleşmiştir. Davaya ilişkin temyiz mahkemesine gönderilen dosyada şer'î ilam eksik olduğu için dosya geri gönderilmiştir. Sonradan eklenen fetvahane ilamında Gülistan'a şer'an bir şey gerekmiyorsa da tâzir-i şedit ile cezalandırılması yazılmıştır. Çorum bidayet mahkemesinin Gülistan'ın idamını öngören kararı 28 Ocak 1904'te padişah iradesi ile onaylanmıştır (BOA, İ. AZN, 54/30; BEO, 2275/170617). Antakya'da kocası Kürd Ali'yi önceden tasavvur ederek, 3 yaşındaki kızını ise bi-gayr-i kast zehirleyerek öldürdüğü anlaşılan Kamile'nin davasında şer'î murafaası eksik kaldığından dava temyiz edilememiş, dava görülünceye kadar Kamile'nin tutukluluk hali devam etmiştir. Prosedür tamamlandıktan sonra idamına dair irade sadır olmuştur (BOA, İ. AZN, 61/32; BEO, 2649/198646). Gülistan ve Kamile'nin idamlarına dair kararlar kısas defterlerinden de takip edilebilmektedir (Aksın, 2021, s. 1033).

Katil davalarında şer'an kısastan affolunup da veresenin diyet talebinde bulunması aynı zamanda suçlunun kanunen idamına karar verilmesi durumunda diyetin ödenmesi sorun haline gelebiliyordu. Bu durumda diyetin devlet hazinesinden ödendiği görülmekle birlikte 25 Temmuz 1876 tarihli irade ile bu uygulama kaldırılmak istenmiştir. Bu irade ile diyetin suçlunun terakesinden ödeneceği, eğer ki terakesi buna yeterli gelmiyorsa hükümet tarafından herhangi bir ödemenin yapılmayacağı fetvahanedan alınan görüş ile de birleştirilerek sabit kılınmıştır (Düstur, 1299, s. 372). Buna rağmen ileriki tarihlerde böyle durumlarda diyetin beytûlmalden ödendiğine dair örnekler bulunmaktadır (Akgündüz, 2010, s. 101-104). Bu bilgi ışığında idam kararı verilen zehirleme davalarında şer'î mahkemenin diyet konusuna ait kesin kararının bildirilmesi devletin maktulün mirasçılara bir ödeme yapmasının gerekli olmadığı delili olarak kullanılmak istenmiş olabilir. Bir başka ifade ile veresenin ileride beytûlmalden diyet talebinde bulunmalarının önüne geçmek için fetvahane ilamı kayda alınmıştır diyebiliriz.

Temyiz mahkemesinin idam kararını onaylaması her zaman cezanın infaz edildiği anlamına gelmiyordu. 1907'de Halep'te gerçekleşen olayda Abde isimli kadın kocası Musa Abdullah'ı zehirleyerek öldürdüğünü kaza meclisindeki sorgulamasında itiraf etmiştir. Buradaki ifadesinde kocasını ekmeğine kattığı sıçanotu ile öldürmeyi başaramayınca bulgur pilavına zehir katarak öldürdüğünü anlatmıştır. Abde daha sonraki sorgulamalarında suçu inkâr etse de ilk sorgusunda verdiği ifadeyi duyan şahitler dışında Abde'nin kocasına verdiği zehri taş üstünde döverken gördüğünü iddia eden görgü tanıkları da vardır. Tabip raporu da Musa'nın zehirlendiğini doğrulamıştır. Abde muhtemelen idam gibi ağır bir ceza sonucu beklediğinden ilk seferinde verdiği ifadeyi sonradan değiştirmiştir. Abde ve dava vekilinin savunmalarına karşın temyiz mahkemesi, istinaf ceza mahkemesinin kararını onaylayıp Abde'nin taammüden katil suçundan idama mahkûm olduğunu ifade edecektir. Davayla ilgili diğer zanlılar tahliye edilirken temyiz mahkemesi masrafı olan 100 kuruşun da Abde tarafından ödenmesine karar verilmiştir. Muhâkemat-ı Cezaiye Kanunu'nun 308. maddesi gereğince temyizden görülen cinayet davasının ilamı tasdik olunup müdde-i umumiye gönderilmesinden sonraki 3 gün içinde icra edilmesi gerekmektedir. Ancak Ceza Kanunu'nun 16. maddesinde idamın infazı için mutlaka padişah iradesi gerektiği ifade edildiğinden irade gelinceye kadar Abde hapiste tutulacaktır (BOA, Y. A. RES, 146/73). Abde'nin idamı için gerekli irade aslında hiç gelmeyecekti. Karar 5 Haziran 1907 tarihinde onaylanmak üzere padişaha gönderilmiş 1912 senesinin sonuna gelindiği halde Abde hakkında hala irade sadır olmamıştır. Abde o tarihten beri hapisanededir. Halep müdde-i umûmisi 21 Ağustos 1912 affı çerçevesinde Abde'nin de durumunun değerlendirilmesini talep edecektir (BOA, BEO, 4149/311169).

II. Abdülhamid döneminde çok az sayıda idam cezası uygulandığı (Georgeon, 2006, s. 181) bu dönemde bir ebeveyn kâtilinin ve iki de sosyalistin idam edildiği daha önceki araştırmalarla gösterilmiştir (Akyıldız, 2012, s. 63). Fransa ile yapılan mukayese sonucunda II. Abdülhamid'in siyasi ve adli suçlulara daha merhametli davrandığı görülmüştür. Siyasi muhaliflerini cezalandırmada idam taraftarı olmamış, mahkemelerin verdiği idam kararlarından birkaç istisna dışındakileri onaylamamıştır. Onaylanan bu idam kararları da siyasi suç değil cinayet davalarıdır (Engin, 2022, s. 64). II. Abdülhamid'in bu tutumu idam mahkûmu da olsa ölüm cezasının son kertede kendi iradesi ile mümkün olacağını göstererek halife imajını pekiştirmek istediği şeklinde değerlendirilmiştir. Bunun dışında bu dönem siyasetinin bilgi toplama üzerine inşa edildiği ve hafiyeliğin önemli bir aktör olarak devrede bulunduğu düşünülünce Abdülhamid'in selefleri gibi mahkûmu ibret için idam ettirmek yerine mahkûmdan bilgi edinmeyi tercih etmesi şeklinde de yorumlanmıştır. İdam konusundaki bu tavrın bir nedeni de afların sultanın kendisine kişisel bir bağlılık kazandırması yönündeki faydası olarak değerlendirilmiştir (Oğuz, 2013, s. 87-90). İdam konusunda Sultan Hamid kendi düşüncesini de belirtmiş gazetelerde sık sık gördüğü Müslim ve Hıristiyan kimselerin asılması haberlerini üzüntüyle karşıladığını ifade etmiştir. Bu konuda bazı araştırmalar yapmış Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da idamın kimlere ne şekilde tatbik edildiğine dair malumat edinmiştir. Bazen idamına hükmedilen kişinin günahsız olduğunun 30-40 sene sonra bile ortaya çıkabildiğini belirten Sultan, kendisinin idam hükümlerini genelde müebbet hapse çevirdiğini ifade etmiştir (Engin, 2022, s. 65).

Karşılaştığımız örneklerde siyasi suçlu olmayıp cinayetten yargılanan kadınların idamına dair irade çıktığı gibi uzun hapis süreleri boyunca bekleyip padişah iradesi olmadığı için idam edilmeyen kadın suçluların varlığına işaret eden vakaların bulunması Sultan'ın düşüncesi ile uyumlu bir manzara arz eder. 10 numaralı kısas defterinde görülen bir idam kararı (Gümüş, 2018, s. 392), da son anda padişah iradesi ile kürek cezasına çevrilmiştir. Küçükçekmece'de gerçekleşen cinayette Hatice ve Pehlivan İbrahim isimli şahıslar Hatice'nin kocası Salih Pehlivan'ı boğazı ve husyesini sıkmak suretiyle öldürmüşlerdir. Yapılan tahkikat ve görülen dava sonucunda cinayetin kasten ve önceden tasarlanarak işlendiği sabit bulunmuş ve 24 Temmuz 1898 tarihli karar ile idamlarına hükmedilmiştir. 27 Ekim 1898 tarihli irade ile ise ertesi sabah Makriköy'de infazları gerçekleştirilecek bu şahısların cezaları padişah tarafından idama bedel müebbet kürek cezasına çevrilmiştir (BOA, BEO, 1202/90089). Daha önce Sivas'ta kocasını aynı yöntemle öldüren Âlime'nin boğarak öldürmenin şer'an kısas gerektirmeyeceği gerekçesiyle idamdan af olduğu bilgisini hatırd tutarak bu sefer kanunen idam kararının verilmiş olması yüzyılın sonuna doğru mahkeme kararlarında kanuni ilkelerin daha önem kazanmaya başladığını düşündürmektedir.

Arşiv belgeleri üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki zehirleme yoluyla birini katleden her kadına idam cezası verilmemiştir. Birçoğunun cezası 172. maddeye istinaden 15 sene hapis olarak tahfif edilmiştir (Karabacak, 2015, s. 119-150; Aykut, 2010, s. 58-64). Hâkimler cezayı tespit ederken, kadınların cinsiyetini, iğfal ve teşvik eden başka şahısların varlığını ve yaşını göz önünde bulundurarak cezayı hafifletme yolunu seçebiliyorlardı. Hâkimlerin bu tutumu kadınları kanundan bihaber ya da sonuçlarını takdir etmekten aciz olarak gördükleri ve bir tür ataerkil bağışlama gösterisinde buldukları şeklinde yorumlanmıştır (Aykut, 2016, s. 122, 124, 129).

1867'de Yozgat Kızılıkoca kazası Mehmed Beyli köyünde Osman'ı zehirleyerek öldüren Asiye'nin cezası verilirken bu duruma mümasil bir yaklaşım görülür. Asiye ve Osman'ın verese arasında şer'i murafaa görülmüş, Osman'ın zehirli suyu kendi eliyle içtiği anlaşıldığından verese diyet talebinde de bulunamamıştır. Fetvahane ilamında kadının tâziren cezalandırılması gerektiği yazılmıştır. Zehri sorgusunda zehri kendisine Ahmed'in verdiğini, bununla adamın delireceğini söylediğini, ölüme sebep vereceğini kendisinin bilmediğini söylemiştir. Ahmet, annesi ve kız kardeşleri de bu iddia üzerine sorgulanmışlar ve inkâr etmişlerdir. Asiye'nin kanunen idamı gerektiği halde bu hareketi iğfal sebebiyle gerçekleştirdiği, kadının ifadelerinin "sıdk ve sıhhate mekrûn" bulunduğu sebebiyle idama kadar gitmenin münasip olmayacağı kararına varılmıştır (BOA, İ. MVL, 576/25852). Burada hâkim takdir yetkisini kullanarak kadın lehinde bir sonuca varmıştır. 1 Şubat 1868 günü kahvesine zehir katarak kocasını zehirleyen Katanko ise kendisini iğfal eden biri olmadığı halde 15 yaşında olduğu için idam cezasından affedilerek 15 sene hapsine karar verilmiştir (BOA, İ. DA, 5/78). Osmanlı hukukunun "senkretik doğası"nın nizamiye mahkemesi hâkimlerine belirli bir takdir yetkisi tanıdığı anlaşılmaktadır. Hâkimler, zehirleme vakalarında 172. maddenin hilafına olsa da şer'i hukukun prensiplerini dikkate alıp hafifletici nedenlere dayanarak kadınlar lehinde karar verebilmişlerdir (Aykut, 2016, s. 130). Ancak bu durum yüzyılın sonuna doğru azalma eğilimi göstermiş, cezaların hafifletilmesi ilkesi 47. madde gereğince padişahın iradesine bağlı kalmıştır.

Hâkimlerin kadınlar için bahsettikleri hafifletici unsurlar aynı zamanda kadınların kendilerini savunma aracı haline de gelebiliyor, yaptıkları eylemin sonuçlarını öngöremediklerini, kanundan haberdar olmadıklarını iddia ederek ya da "aklım başımda değildi", "şeytana uydum" şeklinde itirazları ile mahkemenin daha az ceza vermesinin yollarını arayabiliyorlardı. Bu duruma benzer olarak yaşının fiil ehliyeti sınırının altında olduğunu iddia etmek de kadınların kanunen alacakları ağır cezadan kurtulmak için geliştirdikleri bir strateji haline gelebiliyordu. 1858 Ceza Kanunu'nun 40. maddesine göre ceza ehliyeti yaşı 15 dir. Tokat'ta kocasını pancar yemeği içine zehir koyarak öldüren Zekiye yasanın bu hükümden yararlanmak istemesi de muvaffak olamamıştır. Zekiye'ye arsenik vererek kocasını öldürmesi için iğfal eden Hasan cezasını çekip salındığı halde tutukluluğu devam eden Zekiye müdafaa vekili aracılığıyla temyiz mahkemesine başvurup yaşının 19 değil 11 olduğunu iddia etmişse de itirazı haksız bulunup idam cezası kesinleşmiştir (BOA, Y. A. RES, 151/35).

3 Haziran 1909 tarihinde çıkan bir irade de merkezi yönetimin yargı sürecinde bir standardı yakalamak ve uzun yargılama süreçlerinin önüne geçmek arzusunda olduğunu düşündürür. Bu düzenleme ile nizamiye mahkemesinde görülüp karara bağlanan bir davanın şahıs hukuku yönü bulursa da bu aşamadan sonra tekrar şer'i mahkemeye götürülmesi yasaklanmak istenmiştir. Düzenlemenin hilafına örnekler görülmeye devam edilmişse de (Kılınç, 2011, s. 47-48) burada arzu edilenin davanın şahıs hukuku yönünü devre dışında bırakmak değil sürecin ilerleyişinin sekteye uğramasını önlemek olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır.

Zehirleme vakalarına karışanlardan başka kanunen idam cezasına mahkûm edilen diğer bir grup kadın da ihrâk maddesinden yargılanlardır. 1858 Kanunnamesi'nin birinci bölümünde "Hârik Hakkında" başlığında ele alınan bu madde kamuya karşı işlenen suçlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Fransız Ceza Kanunu'nun 434. maddesinden adapte edilen 163. maddede şehir, kasaba ve köylerde her türlü bina ve gemiyi kendi malı olsun ya da olmasın amden ateşe verenin idam ile cezalandırılacağı kabul edilmiştir. Bu madde 14 Mart 1890'da tâdil edilerek yangın sonucunda can kaybı olmuşsa failin ölüm ile cezalandırılacağı kabul edilmiştir. Ölüm olmadığı takdirde suçlu kürek cezasına çarptırılacaktır. Yine bu düzenleme ile yangın, yangını çıkaranın kendi mülkünde olmuş ve diğer yerlere sıçramamış ise on seneden fazla olmamak üzere küreğe konulacağı kararlaştırılmıştır (Bucknill ve Utidjian, s. 118-119).

20 Aralık 1859 gecesi Rumeli ordusu Binbaşlarından Osman Ağa kendisi Belgrad'ta iken Vidin'de bulunan evinde yangın çıkar. Evden yükselen alevler ve çığlık seslerine komşular yetişmiş, pencere camları kırılarak içerdekiler çıkarılmıştır. Evde Osman Ağa'nın hanımı Ümmügülsüm, annesi Nazife Hanım, oğlu Mustafa, kızları Esmâ ve Necla bulunmaktaydı. Yapılan tahkikat ve sorgulama sonucunda evin zenciye cariyesi Gülfidan'ın bu cinayeti işlediği anlaşılacaktır. Gülfidan sorgusunda, hanımı Ümmügülsüm'ün kendisini rencide ettiğini, işini iyi yapmadığı gerekçesiyle kocasına şikâyet edeceğini söyleyerek tehdit ettiğini anlatmıştır. Başka kimsenin iğfali olmadan bu işi yaptığını ve hepsini yakmak istediğini itiraf etmiştir. Gülfidan ev halkının yattığı odayı ateşe verip kapıyı da üzerlerine kilitlemiş, dahası dumandan etkilenip kaçmak istediklerinde elindeki budaklı odunla darp ederek engel olmaya çalışmıştır. Ümmügülsüm kafasına aldığı bu darbeden ötürü 2 saat sonra vefat edecektir. Osman Ağa, Gülfidan'ın kisasını talep etmiştir. Mahkeme de bu kisas talebine ilaveten Gülfidan'ın bu kadar canı telef etmeye tasaddi etmesi, kafalarına budaklı odun ile vurması, yattıkları odayı kuru ot ile tutuşturup kapıyı üzerlerine kilitlemesi gibi sebeplere de dayanarak idamına karar vermiştir (BOA, İ. MVL, 428/18827).

Konya'da Alaiye sancağı İbradi kazasında Mustafa Efendi zenciye cariyesi Zeynep'i satmak üzere kardeşi İbrahim Efendi'nin evine gönderince efendisine gücenen Zeynep geceleyin evin ahırına girip samanları amden ve kasden ateşe verdiğini sorgusunda itiraf etmiştir. Çıkan yangın sonucunda Mustafa Efendi'nin evinden hariç civarda bulunan Osman Mustafa Efendi'nin hamile olan kız kardeşi kaçamayıp vefat etmiştir. Zeynep her ne kadar "bütün âleme zararı olacağını aklım ermedi", "şeytana uydum" gibi savunma ifadeleri kullanmışsa da cezası hafifletilmemiştir. Yangının evine sıçradığı çok sayıda insan bundan büyük zarar görmüş, üzerlerindeki elbiseden başka eşyalarını kurtaramadıklarını söylemişlerdir. Meclis-i Vâlâ bütün bunları göz önünde bulundurarak ibret olması için Zeynep'in mahallinde idamına karar vermiştir. Bu tarz feci hareketlerin genelde "kanunun ibaresinden ve hükmünden gâfil olan cühela ahalden ve civarı takımından" geldiğini ifade edip bu tür cinayetin şer'an ve kanunen ne şekilde cezalandırıldığına dair tembihatın İstanbul'dan başka taşraya da gönderilmesini istemiştir (BOA, A. MKT. MVL, 137/14; A. MKT. MVL, 536/22). Meclis-i Vâlâ, kanunun 47. maddesi gereği idam cezasının padişah iradesi ile küreğe değiştirilmesinin mümkün olduğunu fakat bu hafifletme yapılırken suçun şiddeti ve sebep olduğu sonuçlara bakılması gerektiğini belirtir. Meclisin ifadesine göre Zeynep sadece evi yakmış olsa da idamdan kurtulamazdı ama bunun dışında bütün kasaba zarar görmüş ve bir telef-i nefis yaşanmıştır (BOA, İ. MVL, .458/20539).

Bir başka siyah cariyenin sebep olduğu yangın olayı boyutları bir önceki kadar geniş olmadığı ve birinin ölümüne sebep vermediği halde idam kararıyla sonuçlanacaktır. Selanik Tütün Gümrüğü memuru Mehmet Ağa'nın karısı Hatice Hanım'a ait konakta çıkan yangında harem dairesi tamamen yanmıştır. Yapılan tahkikat sonucunda zanlılar konağın zenciye cariyesi Dilferah ve konağın diğer hizmetçisi Ahmet sorgulanmışlardır. Dilferah, Ahmet'in kendisiyle evleneceğini vaat ederek fiil-i şen'i yaptıktan sonra o gün konakta kimse olmamasından istifade edip evde bulunan para, saat ve altın gibi kıymetli eşyaları çalıp Ahmet'e teslim ettiğini, hırsızlığın anlaşılmasında için de kahve ocağından aldığı ateşi dolaba atarak evi ateşe verdiğini itiraf etmiştir. Ahmet ise bunu tamamen inkâr etmiş, Dilferah'ın verdiği altınları sahibine götürdüğünü söylemiştir. Ahmet inkâr etmişse de hem hırsızlık hem de yangın olayında dâhili olduğuna dair işaretler olduğundan müşterek katil olduğuna karar verilmiştir. Kanunda kendi malı olsun olmasın bir mülkü ateşe verenin idam edileceği yazıldığından ve böylesi durumlara emsal olması için Dilferah'ın idamı, Ahmet'in de 10 sene küreğe konması talep edilmiştir (BOA, MVL, 942/38; İ. MVL, 462/20803).

İzmit sakinlerinden Şükrü Ağa'nın konağını zenciye cariyesi Feraset evin hanımına ait değerli eşyaları çaldıktan sonra hırsızlık olayını gizlemek için yaktığını itiraf etmiştir. Bu yangın olayında da bir ölüm gerçekleşmediği halde Feraset'in 163. madde gereğince idamına karar verilmiş, kararı onaylar irade 6 Haziran 1867 tarihinde yazılmıştır (BOA, İ. MVL, 574/25777). Mart 1866'da İzmir'de Reşad nam şahsa ait haneden bazı malları çaldıktan sonra evi ateşe veren Fatma'nın suçu yapılan tahkikat ve soruşturma sonucu sabit olmuştur. Kanunen Fatma'nın da ihrâk maddesinden dolayı idamı gerektiği halde "mezbure nakisât'ül akıl olan taifeyi nisadan olup bu fazihatin neyi muntac olacağını idrak eder makuleden olmamasına" binaen cezası 15 sene hapse çevrilmiştir (BOA, İ. MVL, 555/24903).

3. Genel ve Münferit Af Vesilesiyle Cezaların Hafifletilmesi

İslam hukukunda af, sanık hakkındaki hukuki takibattan vazgeçme veya mahkûmun cezasının bir kısmını ya da tamamını bağışlama anlamında kullanılır (Atar, 1988, s. 395). Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamberin hadislerinde ve İslam ahlakçılarının risalelerinde affetmenin sağladığı iyiliklere işaret edilmişse de (Çağrıncı, 1988, s. 384) İslam devleti geleneğinde, Abbasiler devrinde dahi, had cezası uygulaması bakımından halifeye sınırsız bir yetki tanınmamıştı. Kaynaklarda herhangi bir affın kapsamına giren suç türlerinden bahsedilmiyorsa da çıkarılan afların pek çok durumda siyasi suçlular ile borç sebebiyle mahkûm olup hasta olanları kapsadığı anlaşılmaktadır. Genel olarak İslam devleti uygulamasında çıkarılan afların had cezasına varmayan hafif suçları kapsadığı görülür (Rosental, 2000, s. 82). Türk-İslam geleneğinde ise, Orta Asya kültürünün etkisiyle, had cezaları konusundaki sınırlama dahi hükümdarın mutlak af yetkisine etki etmemiştir. Osmanlı Devleti'nde de padişahın sınırsız bir af yetkisi vardır. Padişah bu hakkını istediği gibi kullanır ve kimse de buna müdahale edemezdi. Padişah mahkûmu dilediği gibi affetmekle tam yetkili idi (Mumcu, s. 125). Burada yukarıdaki açıklamalara bağlı kalarak padişahın katil davalarında veresinin

verdiği kısas kararına müdahale hakkı olmadığını, tekrara düşmek pahasına, bir kez daha hatırlatmamız gerekir. Sultanın bir irade ile varislerin kısas hakkından feragat edip diyete anlaşmalarını emretmesi ise nadiren görülmüştür (Bucknill ve Utidjian, s. 127).

Osmanlı padişahlarının cülus, velâdet-i hümayûn, mübarek aylar, sûr-ı hümayun gibi günlerde af ihsan etmeleri geleneği 19. yüzyılda da devam etmiştir. Osmanlı padişahlarının öteden beri sahip olduğu af yetkisinin 1858 Kanunu'nun 47. maddesinde belirtilen kapsamı Kanun-i Esasî'nin de 7. maddesinde aynı şekilde tanımlanıp benimsenmiştir (Düstur, 1295, s. 4). Hem özel hem de genel af çıkarma yetkisi 1909 tarihine kadar sultanın uhdesinde olduğu halde bu sene yapılan anayasa değişikliği ile genel af çıkarma yetkisine Osmanlı Meclisi de ortak edilmiştir (Yetkin, 2022, s. 502-503).

İdam kararı kesinleşen cinayet suçlusu pek çok kadının cezasının padişah tarafından 47.madde ile hapse çevrildiği bilinmektedir. İdam fermanının gelişi için 17 sene hapiste bekleyen Döndü de nihayetinde padişah affıyla serbest kalacaktır. Bafra'nın Alaçam nahiyesinden Döndü isimli kadın gayri meşru ilişki yaşadığı Âlim ile bir araya gelmek için 1885'te kocasını öldürmüşlerdir. Canik meclisi tarafından idam kararı verilen Döndü padişah fermanı gelinceye değin hapsedilmek üzere Sinop hapisanesine gönderilmiştir. Ancak iradenin ulaşmasını beklerken aradan 17 sene geçecektir. Bu süre zarfında nefsini ıslah ettiğini söyleyen Döndü padişahın af diler. Verilen belediye tabip raporuna göre Döndü'nün kansızlıktan bünyesi zayıf düşmüştür ve her gün isteri nöbeti geçirmektedir. Hastalığının tedavisi mümkün değildir. Suç ortağı Âlim ise dört sene önce aff-ı âliye mazhar olmuştur. Sinop Meclis-i İdaresi de kadının iyi haline tanıklık edince Döndü'nün affının uygun olduğuna karar verilmiştir (BOA, İ. AZN, 46/15).

Aflar mahpusun annesi, babası, eşi ya da bir yakınının madden zor durumda olduklarına dair merkezî hükümete bir arzuhal vermesi ile o şahsa özel olarak gerçekleşebildiği gibi bayram ya da mübarek bir gün aracı edilerek belirli bir mahpus topluluğunu kapsayacak şekilde de ortaya çıkabiliyordu. Ferdî kısmî af olarak tanımlanan bu aflarda erken tahliyenin kabul edilmesi için yüzyılın son çeyreğinde mahkûmun ceza süresinin üçte ikilik kısmını doldurmuş olmasına dikkat edilirken daha eski tarihli örneklerde bu noktanın cezasının dolmasına az süre kalması şeklinde ifade edildiği görülür (Yıldız, 2012, s. 298). Suçu sabit olmuş cinayet suçlusu kadınlardan bir kısmının bu aflar kapsamında tahliyesinin gerçekleştiği görülür. 15 Nisan 1850 tarihinden itibaren Konya kadın hapisanesinde mahkûm olan Zeliha'nın annesi Hatice, kızının tahliyesi için bir arzuhal verir. Konya redif yüzbaşısı olan kocası Hasan Ağa'dan gördüğü şiddet ve baskıdan ötürü Ramazan isimli bir şahsa öldürttüğünü itiraf eden Zeliha'ya 2 sene hapis, Ramazan'a ise 7 sene kürek cezası verilmiştir. Hatice'nin verdiği arzuhale göre Zeliha'nın İstanbul'da henüz beş yaşında olan bir kızı vardır ve annesini göremediğinden her gün feryat figan ağlamaktadır. Ayrıca Zeliha'nın zaten iki sene olan ceza süresinin dolmasına da az bir zaman kamıştır. Bu sebeplerden kızının affını talep eder. Zeliha bu sebeplere dayanarak merhameten affolunmuştur (BOA, A. MKT. MVL, 49/31; İ. MVL, 227/7778).

Sadarete gelen af arzuhalleri, yerel mahkemeler ve idareciler, Dâhiliye Nezareti, Zaptiye Nezareti gibi kurumların dâhil olduğu bir inceleme süzgecinden geçirilirdi. Mahkûmlar dilekçelerinde suçlarını yalanlamak yerine hakkındaki iddiayı kabul ederek otorite ile müzakere etmeyi tercih eder ve pişmanlığını dile getirirdi (Oğuz, 2013, s. 35). Ceza süresinin az kalmasına hürmeten af dileyen katil suçlusu Hazargrad'tan Anna evine ve arazisine bakacak kimsesi olmadığını, içinde bulunduğu zor koşulları ifade edip nefsini ıslah ettiğini arzualinde belirtmiş ve kalan süresinin affını talep etmiştir. Meclis-i Vâlâ'da onaylanan talep buradan sadarete ve nihai karar için de padişaha gönderilmiştir (BOA, A. MKT. MVL, 53/100).

Temyiz mahkemesi kararını uzun yıllar beklemek zorunda kalan tutuklular yargılandıkları hapis süresinin büyük miktarını yattıkları halde tahliyelerini talep edebiliyordu (Demirel, s. 195), 24 Aralık 1893'te Piranlı Fatma Mamûretülaziz İstinâf Müddeî-i Umûmî'sine hitaben bir dilekçe verir. Fatma kendisine isnat olunan bir katil olayından dolayı sekiz senedir mahkûmdur. Annesi ve babası hayatta olmayan Fatma hapse girerken o zaman iki yaşlarında olan oğlunu erkek kardeşine emaneten bırakmıştır. Fatma'nın hapiste olduğu günlerde erkek kardeşi de ölünce on-on bir yaşlarına gelmiş olan oğlu sahipsiz ve perişan halde ortalıkta kalmıştır. Kendisi de otuz- otuz beş yaşlarında olan Fatma hapisanede geçen sekiz sene zarfında sağlığının tehlike altına girdiğini belirterek tahliye edilmesini arz eder. Müddeî-i umûmî, Adliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda Fatma'nın davasına ait belgelerin kayıp olduğunu ifade eder. Müddeî-i umûmî olayın gerçekleşmesi üzerinden sekiz sene geçtiği için dava ile ilgili kanıt ve işaretlerin de çoktan kaybolmuş olduğuna kanaat getirir. Dahası Fatma'nın cezası kesinleşmiş olsaydı bile, müddeî-i umûmînin ifadesine göre, şimdi affedilmezse de bir iki sene içinde mübarek günler sebebiyle padişahın affına mazhar olacaktır. Oğlunun durumunu göz önünde bulundurarak ve sekiz seneyi aşkın zamandır hapis olması sebebiyle Mamûretülaziz müddeî-i umûmîsine affı uygun görülmüştür. Adliye Nezareti de bu ifadeleri onaylayarak yazıyı sadarete gönderir. Fatma'nın affına dair irâde-i seniyye 9 Temmuz 1894'te çıkmıştır (BOA, İ. AZN, 11/2).

Genel olarak mahkûmun bakmakla mükellef olduğu yakınlarınca verilen bir arzuhal üzerine gerçekleşen "münferit aflar" yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha çok ağır ve kronik hastalıklar ile sakatlık durumunda tabip raporuna bağlı olarak uygulanmıştır (Yıldız, 2012, s. 301). İşlediği katil suçundan dolayı on beş sene kürek cezasına mahkûm olan Emine Malatya hapisanesinde sekiz senedir mahpustur. Emine kadının yaşı elli beş dolaylarındadır. Hapishanenin rutubetli ortamından romatizma (rih-i tayyar) hastalığına tutulmuş ve bütün vücudunu saran bu hastalık kadının hareket edemez bir hale gelmesine sebep olmuştur. Yapılan tedaviden bir sonuç alınamamıştır. Emine'nin cezasının üçte ikisini tamamlamasına daha iki senesi olduğu halde yaşı ve hastalığı göz önünde bulundurularak cezasının kamu hukukuna dair kısmı affedilmiştir (BOA, İ. AZN, 33/28; BEO, 1308/98034). Palulu Hadîş kadın Hacı Necip Paşa'nın konağını geceleyin yakmak suçundan 15 Temmuz 1892'de tutuklanarak Mamûretülaziz hapisanesinde müebbet hapis cezasına konmuştur. Hadîş kadın on iki seneden fazla zamandır hapistir. Yaşı yetmiş dolaylarındadır ve dişleri tamamen dökülmüştür. Sindirim sistemi gerektiği gibi çalışmadığından zafiyet geçirmektedir. Yaşı ve bünyesi itibarıyla hastalığının tedavisi mümkün görünmemektedir. Hadîş'in tahliyesine dair irade 12 Haziran 1904'te çıkmıştır (BOA, İ. AZN, 55/50; BEO 12552/176397). Tokat hapisanesinde de darben katil suçundan mahkûm Rum milletinden iki gözü âmâ Bartine kadın da sakatlık durumundan ötürü affedilmiştir (BOA, DH. MKT, 349/18; BEO,

573/42939). Ceza temyiz mahkemesi kâtipliği yapmış olan İbn Hâzım Ferid, maluliyet sebebiyle gerçekleşen afların istibdat döneminde çok istismar edildiğini aslında ciddi bir rahatsızlığı olmadığı halde sahte raporlar kullanılarak suçluların tahliyesinin yolunun açıldığını yazılarında aktarmıştır (Akgündüz, 2010, s. 180). Bu tür aflar Abdülhamid yönetimi sonrasında da görülmeye devam etmiştir (BOA, İ. AZN, 115/23; BEO, 4251/318816).

19. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlayan “sülûsân affı” ferdî ya da toplu kısmî aflardan farklı olarak ceza süresinin üçte ikisini tamamlamış mahkûmların kalan sürelerinin affedilerek tahliye edilmeleri anlamına geliyordu. Geniş kapsamlı olarak ilk defa Sultan Abdülaziz’in Avrupa seyahatinden dönmesi sebebiyle çıkarılan “sülûsân affı”, zamanla ceza infaz sisteminin kalıcı bir parçası haline gelecektir (Yıldız, 2012, s. 298-307). II. Abdülhamid döneminde bu tür aflar oldukça sık çıkarılmıştır. Kısmî aflar hapisanelerin olumsuz koşulları düşünülürken yönetim bu konudaki çaresizliğinin bir telafisi olarak değerlendirilebileceği gibi (Demirel, s. 197) 1877’deki af tezkeresinde yazıldığı üzere mahkemelerde görülen davaları hızlandırmak için de çıkarılabiliyordu (Yıldız, 2012, s. 307). Abdülhamid’in mahkûmlara özellikle de malî sıkıntı yüzünden borç batağına girmiş mahkûmlara karşı gösterdiği yakın ilgi onun yoksullara yönelik yardımıyla ilgili örneklerden biridir (Özbek, 2011, s. 123-124). II. Meşrutiyetin ilanıyla beraber önce sadece Makedonya’daki İttihatçıları kapsayacak şekilde düşünülen 1908 affı daha sonra içerden ve dışarıdan gelen tepkilerle genel bir affa dönüşmüştür (İleri, 2005, s. 6). Ağustos 1908’de Kâmil Paşa’nın sadrazam olmasından sonra bütün siyasî suçlular, adi suçluların cezasının üçte ikisini tamamlayanlar ile müebbet kalebent ya da kürek cezasına çarptırılanların da en az on beş senedir mahpus olanları affedilmiştir (Shaw, 2002, s. 275; Aslan, 2009, s. 43).

Bu genel affın bir etkisi de ağır ceza hükümlülerinin cezalarının yarısının affedilmesi şeklinde kendini göstermiştir. 31 Ocak 1905 tarihinden beri Konya nisa hapisanesinde tutuklu bulunan Kezban hatun katil suçundan “suret-i katiyede” on beş sene kürek cezasına çarptırılmıştır. Kezban, bütün vücudunu saran felçten ötürü kalan ceza süresinin affını talep eder. Konya meclisince bu talep uygun görülmüş, verilen tabip raporunda da Kezban’ın hastalığından ötürü bir buçuk senedir tedavi gördüğü halde iyileşmesinin mümkün olmadığı açıklanmıştır. Adliye nazırı da bu görüşleri onaylayarak zaten genel af kapsamında yarıya indirilmiş olan cezanın dolmasına bir sene yedi ay ve yirmi beş gün kaldığını beyan eden görüşünü sadarete sunmuştur. Kezban’ın tahliyesini onaylar irade 23 Eylül 1908’de yazılmıştır (BOA, İ. AZN, 97/3; BEO, 3893/291960).

Karşımıza çıkan kadın ve erkek mahkûmlara ait örnekler genelde af talebinin onaylandığını göstermektedir. Ancak bu durumun da bazı istisnaları görülmüştür. Divan-ı Harbi Örfi’de yargılanıp ceza alanlar af kapsamına alınmıyordu (BOA, DH. MKT, 195/31). Af talebine olumsuz cevap gelen örneklerden biri de Balkanlarda meydana gelen bir kan davası ile alakalıdır. İpek kazasında kocası Girizo ve kayınpederi Buko’yu katleden Avko ve Veli isimli iki Müslümanın amcası olan Halil’i öç alma duygusuyla katleden Milanko isimli kadın 1892 senesinde İpek mahkemesince 15 sene hapse mahkûm edilmiştir. Piriştine kadın hapisanesinde mahpus olan Milanko, görülen mahkemesinden sonra Halil’in yakınlarıyla müsâlaha-i dem komisyonunda uzlaşma sağlamıştır ve bu anlaşmaya istinaden kendisinin affını istemiştir. II. Abdülhamid döneminde oluşturulan bu komisyonlar Balkanlarda çıkan cinayet davalarını çözümlenmek ve insanlar arasında kalıcı barışı sağlayabilmek için bölgenin sözü dinlenir yöneticileri ve halkın önde gelenlerinden oluşturulmuştur (Karataş, 2014, s. 401-402). Bâb-ı Âlî ile yapılan yazışmalar sonucunda Milanko’nun müsâlaha-i dem komisyonundan önce mahkûm edildiği için buna dayanarak affının mümkün olamayacağı fakat yaşlılık ya da hastalık gibi bir durumu var ise tabip raporu ile gönderilmesi gerektiği cevabı verilmiştir. Piriştine ‘den gelen muayene raporuna göre otuz otuz beş yaşlarında olan Milanko zayıf bünyeli ve hapisanede güneş ışığından mahrum kaldığından soluk benizlidir. Bu koşullar altında Milanko ne yaşı ne de hastalığı sebebiyle affa mazhar görülmemiştir (BOA, BEO, 2558/191808; BEO, 2509/188/172).

Sonuç

19.yüzyıl boyunca Osmanlı, imparatorluk coğrafyasında tezahür eden sorunlar için çözüm reçeteleri geliştirmeye çalışmıştır. Bir dönüm noktası olarak kabul edilen Gülhane Hatt-ı Hümayûnu’nun ilan edilmesinin akabinde zaten yüzyılın başından itibaren hazırlıklarına başlanmış olan yönetim, vergi, hukuk, askeriyeye ve eğitim gibi pek çok alanda ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Bu yapılmak istenen düzenlemelerin şüphesiz en önemli saiklerinden biri zayıflayan merkezî yönetimi güçlendirmek arzusu idi. Taşra elitlerinin ve idarecilerinin öteden beri sahibi oldukları bazı hakları kullanmada iktidarın kontrolünü aşacak oranda güçlenmeleri Osmanlı Devlet anlayışının en önemli unsurlarından olan adalet dairesinin bozulmasına sebebiyet veriyordu. Dahası Tanzimat Fermanı ve sonrasında ilan edilecek ıslahat Fermanları ile Osmanlı Devleti bütün tebaa için eşitlik vaadinde bulunuyordu. Eşitlik söylemi klasik dönem yönetim anlayışında yer almayan yeni bir terim olarak Osmanlı yönetim anlayışına 19.yüzyılda girmiş bulunuyordu. Merkezi yönetimi güçlendirmek ve bütün tebaaya eşit haklar sağlayabilmenin olmazsa olmazlarından biri yeni bir ceza kanununun inşa edilmesiydi. Böylelikle hem taşrada adaletin işleyişi kontrol altına alınmış olacak, yerel yöneticilerin keyfi infazlarının önüne geçilecek, hem de bütün tebaaya eşit kanunlar tatbik edilebilecekti. 1840, 1851 Ceza Kanunları ve ardından Fransız Ceza Kanunu’ndan faydalanarak hazırlanan 1858 Ceza Kanunnamesi kamu ve şahsa karşı işlenen suçların yargılanması ve cezalandırmasında bir standart yakalamayı hedeflemiştir. Bu süreçte ortaya çıkan meclisler ve nizamiye mahkemeleri ceza kanunlarının yürütülmesinden sorumlu organlar haline gelmiştir. İşte bu noktada katil vakalarının kamu ve özel hukuku içeren iki yönünün bulunması bu alanda düalist yapı denilen olgunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Tanzimat öncesi dönemde de katil davalarının şer’î muhakemesi görüldükten sonra davanın sonucuna göre suçlunun tâzir yoluyla hapis ve benzeri cezalara çarptırıldığı bilinmektedir. Ancak ele alınan dönemde bu cezalandırma bir keyfiyet unsuru olmaktan çıkarılıp uyulması zorunlu bir kanun haline getirilmek istenmiştir. Çalışmada işaret edildiği üzere Osmanlı geniş ve farklı kültürlerin barındığı bir coğrafya olması hasebiyle cezaların infazında farklılıklar görülebiliyordu. Katil davaları şer’î hukuk ilkelerine göre sadece şahıs hakları kapsamında görülüp taraflar kısas, diyet ya da meccanen af üzerine anlaştığında dava bu haliyle çözülmüş oluyordu. Tanzimat döneminde davanın şahıs hukukuna giren kısmı yine şer’î mahkemede görülmüş ancak kamu hukukunu ilgilendiren kısmı mutlaka kanunen de görülmek istenmiştir. Katil davalarında İslam hukukuna göre maktulun

varislerinin davayı mahkemeye taşımaları ve takip etmeleri gerekiyordu, kadının bu anlamda bir sorumluluğu bulunmuyordu. Varisler tarafından gereğinin yapılmadığı durumda suçun cezasız ve takipsiz kalması da bir handicap yaratabiliyordu.

Kanun düzenlemeleri ile katl davalarının ne şekilde görüleceği ve şahıs haklarına halel getirilmeyeceği tekraren altı çizilerek ifade edilmiştir. Burada sorun şer'î mahkeme ve nizami mahkemenin verdiği kararın birbirinden farklı olması durumunda yaşanabilirdi. Her iki mahkemenin ceza usul yöntemleri farklı olduğundan bu sonucun çıkması mümkündür. Kadın katiller üzerinden yapılan bu çalışma çerçevesinde görülmüştür ki kamu hakkı adına görülen nizami mahkeme kararları büyük ölçüde şer'î hukuk prensiplerine aykırı olmayacak şekilde tezahür etmiştir. Bunun sonucunda kanunen cezası idam olan pek çok vakada kadın suçluların şer'î mahkemenin vermiş olduğu kısastan af, diyet üzerine anlaşma gibi kararlarla idam cezasından kurtulabilmişlerdir. 1858 Kanunnamesi'nin hazırlayıcıları bu durumu göz önünde bulundurarak, Fransız Ceza Kanunu'nda olmadığı halde, kısastan ve idamdan af olunanların on beş seneden az olmamak üzere kürek veya hapis cezası ile cezalandırılacaklarını kanun metnine dercetmişlerdir. Şer'î mahkeme kararı olmaksızın nizamiye mahkemesi kararı ile idam cezasına mahkûm olanların da büyük kısmı Osmanlı sultanı tarafından cezası hafifletilerek hapse mahkûm edilmiştir.

19.yüzyılda Osmanlı ceza hukukun senkretik yapısı nizamiye mahkemesi hâkimleri için bazen cezaı tespit ederken kanunname hilafında ancak şer'î hukuk prensibine uygun şekilde hafifletebilmelerinin yolunu açmıştır. Boğarak ve zehirleyerek öldürme vakalarında görüldüğü üzere mahkemeler suçun kanunen sabit bulunmasına rağmen idam cezasını fazla bularak hapis cezası yönünde karar alabilmişlerdir. Ancak bu durum yüzyılın sonuna doğru ele alınan vakalarda azalmaya başlamış, kararların kanun hilafına olmayacak şekilde çıkarıldığı görülmektedir. Kanunen kesinleşen cezanın affedilmesi büyük ölçüde padişahın iradesine bırakılmıştır.

Hâkimler kadın kâtiler hakkında karar verirken onların kanundan bihaber oldukları, başkaları tarafından iğfal edildikleri, fiillerinin sonuçlarını öngöremedikleri gibi aslında cinsiyet temelli gördükleri eksikliklerine atıfta bulunarak cezanın hafifletilmesi yönünde takdir yetkisi kullanmışlardır. Diğer yandan kadınların cezalandırılmasında usul ilkeleri kapsamında idam ya da hapse mahkûm edilmişse de teşhir edilme fiilinden muaf tutulmuşlar ve kanunda kürek cezası olarak geçtiği halde kadınlara bunun yerine hapis cezası uygulanmıştır. İdam mahkûmu kadınların maktulun varisleri tarafından kısastan ve Osmanlı sultanı tarafından idamdan affedilmeleri halinde hapis olarak çektikleri ceza süresince sağlık, ailevi durumlar, nefsinin islah etme gibi gerekçelerle padişahın dilemişler ve bu dilek büyük ölçüde olumlu karşılık görmüştür.

Kaynakça

- Abadan, Y. (2012). Tanzimat Fermanı'nın tahlili. M.Seyitdanlıoğlu (ed.) *Tanzimat değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (s.58-88) içinde. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Abdülhalik Midhat, (1325). *Hukuk-i cezaiye*. C.I, Ahmed Sâkî Bey Matbaası.
- Ahmet Lütfi. (1304). *Mir'ât-ı adâlet*. Matbaa-i Nişan Berberyan.
- Ahmet Ziya, (1338). *Mufasssal amelî ve nazârî kanun-i ceza ve teferruât-ı şerhi*. Cihan Kitaphanesi.
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslam ve Osmanlı hukuku külliyyatı*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.6.
- Akgündüz, S. N. (2010). *Tanzimat dönemi Osmanlı ceza hukuku uygulaması*, [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Akyıldız, A. (2012). II. Abdülhamid'in yönetim anlayışı. C. Yılmaz (ed.) *Sultan II. Abdülhamid ve dönemi*. (s.61-74) içinde. Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Aksın, A. (2021). Sultan II. Abdülhamid dönemi ölüm cezalarının değerlendirilmesi (1876-1908). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 1029-1040.
- Aslan, T. (2009). II. Meşrutiyet dönemi genel af uygulamaları. *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), 41-60.
- Atar, F. (1988). "Af", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. I, 395-396.
- Aykut, E. (2010). Osmanlı'da zehir satışının denetimi ve kocasını zehirleyen kadınlar. *Toplumsal Tarih*, (194), 58-64.
- Aykut, E. (2016). Toxic murder, female poisoners, and the question of agency at the late Ottoman law courts, 1840-1908, *Journal of Women' History*, 28(3), 114-137.
- Aykut, E. (2017). Judicial reforms, sharia law, and the death penalty in the late Ottoman empire. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, 4(1), 7-29.
- Aykut, E. (2021). İdam cezası karşıtı bir Osmanlı münevveri: Ahmet Mithat Efendi. T. Ural (der.) *Günebakan düşlerimiz kamusalılık, gündelik hayat ve tecrübe üzerine yazılar* (s.115-141) içinde. İletişim Yayınları.
- Bingöl, S. (2004). *Tanzimat döneminde Osmanlı'da yargı reformu (nizâmiye mahkemelerinin kuruluşu ve işleyişi 1840-1876)*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1582 Edebiyat Fakültesi Yayınları; No:16.
- BOA, Bâb-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO), 2275/170617; 2649/198646; 4149/311169; 1202/90089;1308/98094; 12352/176397; 573/42939; 4251/318816; 3893/291960; 2558/191808; 2509/188172.
- BOA, Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT), 349/18; 195/31.
- BOA, İrade Adliye ve Mezahib, (İ.AZN), 54/30; 61/32; 46/15; 11/2; 33/28; 55/50; 115/23; 97/3.
- BOA, İrade Divan-ı Ahkâm-ı Adliye (İ.DA.), 13/40; 12/465; 5/78.
- BOA, İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL), 269/10322; 285; 108/2461; 387/16909; 556/24946; 113/2674; 211/6901; 471/21305; 576/25852; 428/18827; 458/20539; 462/20803; 574/25777; 555/24903; 227/7778.
- BOA, Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL), 58/1105; 1029/12; 224/88; 885/53; 943/17; 686/39; 615/24; 942/38.
- BOA, Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT. MVL), 142/25; 132/65; 137/14; 536/22; 49/31; 53/100.
- BOA, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 146/73; 151/35.
- Bucknill, J.A.S ve Utidjian, H.A. (1913). *the imperial Ottoman penal code*. Oxford University Press.
- Çağrı, M. (1988). "Af", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. I, 394-395.
- Demirel, F. (2010). *Adliye nezareti kuruluşu ve faaliyetleri (1876-194)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Demirel, F. (2007). Osmanlı adliye teşkilatında yaşanan sorunların hapisanelere yansımaları (1876-1909), N. Lévy (ed.) *Osmanlı'da asayiş, suç ve ceza 18.-20. yüzyıllar* (s.190-200) içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Doğan, C. (2022). *"Kanını içeceğim" Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bireysel şiddetin ve istemli öldürmenin tarihçesi (1858-1938)*. Kitabevi.
- Düstur*, (1289). (I. Tertip), (I. Cilt), Matbaa-i Âmire.
- Düstur*, (1295). (I. Tertip), (IV. Cilt). Matbaa-i Âmire.
- Engin, V. (2022) *Bir devrin son sultanı II. Abdülhamid*. Yeditepe Yayınları.
- Erdoğan, A. (2019). *Suç ve ceza: Osmanlı toplumunda bireysel suçlar ve cezalar (1559-1609)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Georgeon, F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. (A. Berktaş Çev.), Homer Kitabevi.

- Gültekin, Y. (2012). *Mapusâne Osmanlı hapshanelerinin kuruluş serüveni (1839-1908)*. Kitabevi.
- Gümüş, H. (2018). *10 numaralı kısas defterinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Konya Selçuk Üniversitesi.
- Halil Rifat (1312). *Külliyât-ı şerh-i ceza*, İstanbul.
- Heyd, U. (1973). *Studies in old Ottoman criminal law*. Clarendon Press.
- İleri, İ. (2005). Batı gözüyle Meşrutiyet kutlamaları ve genel af". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 17, 1-10.
- Karabacak, M. (2015). *Osmanlı modernleşmesinde kadın ve suç* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Kılınç, A. ve Yıldırım, D. (2021). Tanzimat dönemi dualist hukuk yapısının şahsa karşı işlenen suçlara yansımaları. N. Koyuncu (ed.) *Necmettin Erbakan Hukuk Araştırmaları Kamu Hukuku* (s.171-231) içinde. Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları:82.
- Kirkor Zöhrap (1325). *Hukuk-i ceza*. Ahmed Saki Bey Matbaası.
- Kılınç, A. (2011). İdam cezasının Tanzimat dönemi Osmanlı hukukundaki görünümüne ilişkin birkaç kaynak ve bu kaynakların tahlili. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 11, 33-62.
- Koç, M. (2019). Osmanlı'da ölüm cezası verilen zina, hırsızlık, öldürme ve yaralama suçları. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33, 261-287.
- Maşalı, M. (2007). "Ölüm Cezası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, 40-43.
- Maşalı, M. (2011). *Mukayeseli hukukta ölüm cezası ve İslam hukuku açısından değerlendirilmesi*. Emin Yayınları.
- Mumcu, A. (2007). *Osmanlı devletinde siyaseten katl*. Phoenix.
- Oğuz, Ç. (2013). *Negotiating the terms of mercy petitions and pardon cases in the Hamidian era*. Libra Yayıncılık.
- Ömer Hilmi, (1301). *Mi'yâr-ı adâlet*, Bosnevi Hacı Muharrem Efendi Matbaası.
- Özbek, N. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal devlet siyaset, iktidar ve meşruiyet 1876-1914*. İletişim Yayınları.
- Rosental, F. (2000). *İslam'da özgürlük kavramı*. (V. Akyüz Çev.). Ayışığı Kitapları.
- Rubin, Avi. (2006). *Ottoman modernity: the nizamiye courts in the late nineteenth century* [Unpublished doctoral dissertation]. Harvard Üniversitesi.
- Schact, J. (1977). "Katl", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. VI, 442-447.
- Stanford, S.J. (2002). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Cambridge University Press.
- Şaşmaz, M. (2002). İngiliz konsolosu Stewart'ın Konya vilayetine dair genel raporu (1879-1882). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 223-238.
- Tuğ-Onaran, B. (2023). 1858 ceza kanunname-i hümayununda ırz ve namus kavramlarının kodifikasyonu ve toplumsal cinsiyet. *Akdeniz Kadın Araştırmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5, 209-239.
- Yetkin, A. (2022). II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde uygulanan afların mahiyet ve etkileri (1908-1909). *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 10 (2), 491-535.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Ayrıca herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.